TREBALL FINAL DE CARRERA

2n Semestre 2006-2007; 21-06-2007

LA DESAFECCIÓ POLÍTICA:

desvinculació amb el sistema democràtic dels ciutadans a Palma de Mallorca

Autor: José María Jiménez Moreno

Consultor: Bernat Albaigés Blasi

Humanitats
2n Cicle

El meu agraïment a totes les persones que han participat voluntàriament en les entrevistes realitzades durant el treball de camp, ajuda sense la qual no hagués estat possible aquesta recerca.

Qualsevol part d'aquesta recerca pot ser reproduïda o utilitzada com a referència, sempre que hi consti clarament el nom de l'autor.

Copyleft, José María Jiménez Moreno
"Compartir és bo." jmjm@uoc.edu

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ 3

2. OBJECTIUS 5

3. MARC TEÒRIC 6

4. MODEL D'ANÀLISI 12

4.1. OPERATIVITZACIÓ DE VARIABLES 12
4.2. DIMENSIONS 13
4.3. INDICADORS 13

5. METODOLOGIA 15

5.1. ENTREVISTES EN PROFUNDITAT 15
5.2. INVESTIGACIÓ DOCUMENTAL 15
5.3. DESENVOLUPAMENT DEL TREBALL DE CAMP 17

6. ANÀLISI 19

6.1. ÍNDEX DE DESAFECCIÓ POLÍTICA 19
6.2. CULTURA POLÍTICA 21
6.3. VALORACIÓ DE LA DEMOCRÀCIA 23
6.4. VALORACIÓ DE LA CLASSE POLÍTICA 25
6.5. INTEGRITAT VS. CORRUPCIÓ 28
6.6. INFLUÈNCIA MEDIÀTICA 31
6.7. COMPORTAMENT ELECTORAL 33
6.8. PARTICIPACIÓ VIDA PÚBLICA 36
6.9. PERCEPCIÓ DE DESAFECCIÓ POLÍTICA 38

7. CONCLUSIÓ 40

7.1. RAS I CURT 41

8. ANNEXOS 43

8.1. ANNEX 1: GUIÓ DE L'ENTREVISTA 43
8.2. ANNEX 2: VINYETES 44

REFERÈNCIES 47

EPÍLEG 49

1. INTRODUCCIÓ

La recerca que es presenta en aquest document constitueix el "Treball Final de Carrera" (TFC) necessari per obtenir la llicenciatura en Humanitats.

La investigació analitza la desafecció política que experimenten els ciutadans de Palma de Mallorca, tractada com una desvinculació amb el sistema democràtic que és gestionat pels polítics. La recerca explica el que una mostra de població pensa de la democràcia i de la vida política. És així com aquests dos **conceptes principals** -la *desafecció política* i el *sistema democràtic*- vehiculen tot el contingut del treball.

En contraposició amb la diferenciació terminològica que fan altres autors[1], en aquesta investigació es tracta la desafecció política en tant que **vincle trencat** entre ciutadans i política. Al llarg de l'anàlisi es fan matisacions sobre el tipus de desvinculació que experimenta la població, sia per desinterès o descontentament, sia per insatisfacció amb la materialització dels sistema democràtic.

Per tal de situar la recerca en un context epistemològic, s'ha conformat un marc teòric amb els **autors més significatius** que han tractat aquest camp d'investigació, com ara Torcal, Montero, Gunther, Dahl, Guéhenno o Chomsky. En primer lloc, s'estableix la hipòtesi inicial d'estudi i es mostren les definicions que ja han donat altres autors sobre els conceptes principals de l'objecte d'estudi. En segon lloc, es presenta un marc general de teories sobre democràcia i altres sistemes polítics. En tercer lloc, es fa un recull d'autors que han tractat de forma específica la desafecció, la legitimació i la corrupció política.

El model d'anàlisi defineix i relaciona totes les variables, que formen una xarxa conceptual sobre la qual s'estructura el treball de camp. Es desenvolupen els conceptes principals en quatre dimensions: experiència democràtica, legitimitat del sistema, funcionament polític i vinculació a l'esfera pública. Aquestes dimensions s'expliquen a través dels indicadors considerats a l'anàlisi. A l'apartat de metodologia s'expliquen les tècniques utilitzades per a la recollida de dades, **entrevistes en profunditat** i **investigació documental**, i es descriu el procés de recerca.

A continuació s'expliquen els resultats de la investigació empírica, i es desenvolupen en profunditat les variables establertes al model d'anàlisi. A partir de l'índex de desafecció política, s'analitza des de l'indicador més general al més específic.

Per començar, es presenta una valoració numèrica del nivell de desafecció política expressat pels participants en acabar les entrevistats. L'anàlisi de les dades consolidades de la mostra indica una **major desafecció entre les dones** i un menor grau de desafecció entre les persones que eren joves durant la transició democràtica.

S'examina la **limitada cultura política** dels ciutadans. Se'ls demana sobre el sistema polític en què vivim, sobre la democràcia i els diferents tipus que en coneixen, sobre els partits polítics en el poder dels territoris veïns i sobre altres tipus de règims polítics.

Els ciutadans valoren la democràcia i el seu grau de satisfacció. Se'ls fa pensar en un altre model d'organització social alternatiu, i es fa palesa **l'alta legitimitat democràtica** que expressen. També es tracta sobre l'Administració pública i sobre el seu funcionament mediocre.

[1] Montero et al, 1998

S'examina la percepció dels ciutadans sobre l'actuació del polítics i el seu grau d'insatisfacció amb la gestió que fan dels afers públics. S'analitza la **concepció de classe política**, com a élite dominant, afavorida legítimament, i allunyada de les necessitats de la ciutadania. També es valora el grau d'identificació dels ciutadans amb les diverses opcions polítiques.

La integritat o corrupció pròpia de cada individu s'oposa a la concepció que hi tenen de la resta de les persones i dels polítics. S'analitza la tolerància d'alguns ciutadans davant determinats tipus de corrupció menor, enfront del compromís deontològic d'altres quan es tracta de respectar els afers públics. S'explica la **percepció negativa** de la ciutadania sobre la **corrupció política**.

Les persones es veuen sotmeses inconscientment als mitjans de comunicació i aquesta exposició els provoca una sèrie d'actituds que s'expliquen en la recerca. Se'ls demana quina informació política els arriba, quina és la **influència dels mitjans de comunicació** i com es formen les seves opinions pròpies.

S'analitza el comportament electoral dels ciutadans a Palma de Mallorca i es fa referència al **fort nivell d'abstenció**. L'opinió dels ciutadans és reforçada amb els resultats del darrers comicis autonòmics de 2007 que serveixen per il·lustrar com s'ha comportat el conjunt de la població objecte d'estudi.

La **baixa participació en la vida pública i política** de les persones és un reflex del seu grau de desafecció. L'anàlisi revisa la implicació en la vida pública dels ciutadans a Palma de Mallorca i el baix interès que suscita la participació política activa.

Per finalitzar, es fa un recull del sentiments vers la política que exposen els ciutadans. Amb l'opinió dels participants es dóna forma al concepte de desafecció política i a les diverses variants que hi ha al darrere d'aquesta denominació. Es descriu el **fenomen de desafecció política** com una desvinculació amb el sistema democràtic i amb la vida política a causa del **desinterès**, el **descontentament** i la **insatisfacció** política dels ciutadans.

La síntesi global de l'argument de la investigació es troba a la conclusió, en la qual s'expliquen els resultats més significatius de la recerca.

2. OBJECTIUS

L'objectiu general que es pretén assolir amb aquesta recerca és comprendre el fenomen de desafecció política que experimenten els ciutadans residents a Palma de Mallorca, i copsar la seva desvinculació amb el sistema democràtic i amb la vida política.

En síntesi, després d'haver llegit aquesta recerca, el lector trobarà les argumentacions necessàries per atènyer els objectius específics següents:

- Identificar què és allò del context polític que als ciutadans els produeix desafecció política.

- Contrastar l'opinió que tenen sobre els polítics i els partits, i analitzar l'influx de la corrupció en el funcionament polític.

- Comprendre el grau de satisfacció democràtica que expressen els ciutadans, la legitimació que donen a la democràcia, i la valoració que fan del sistema i dels serveis públics.

- Valorar-ne la vinculació a l'esfera pública: com a subjectes passius de la informació rebuda a través dels mitjans de comunicació, segons el seu comportament electoral, com a participants actius en la vida pública o política.

- Adonar-se de la cultura política dels participants en el treball de camp segons el seu interès personal i l'experiència democràtica que hagin viscut.

3. MARC TEÒRIC

En aquest apartat es defineixen els principals conceptes de la pregunta inicial expressada amb el títol de la recerca. També es planteja un marc teòric general que s'endinsa en un marc teòric específic sobre l'objecte d'estudi.

La **hipòtesi inicial d'estudi** és que els ciutadans residents a Palma de Mallorca sofreixen desafecció política, degut a la seva desvinculació amb el sistema democràtic. A través de la recerca apareixen els arguments per falsar, corroborar o matisar aquesta hipòtesi.

Les paraules clau que donen sentit a la recerca són, per tant, *desafecció política* i *sistema democràtic*, conceptes que es defineixen a continuació i que es desenvolupen en fases posteriors.

Una primera definició adient de **desafecció política** és la que proposen Borge i Serra a l'assignatura de la UOC Institucions polítiques i socials contemporànies:

> "La desafecció política fa referència a la caiguda de la satisfacció i de la confiança en les actuacions de les institucions polítiques (partits, administració, govern, parlaments) i en les autoritats i polítics en general, que és reflectida en les enquestes i es mostra també en la tendència a la volatilitat electoral i en la baixada de la militància partidista."[2]

El professor de ciències polítiques i socials, Mariano Torcal, ha fet diversos estudis sobre la desafecció política i aquesta és la definició que hi dona:

> "Sentiment subjectiu d'ineficàcia, cinisme i mancança de confiança en el procés polític, els polítics i les institucions democràtiques, que generen distanciament i alienació, però sense qüestionar la legitimitat del regim polític."[3]

A l'apartat d'anàlisi d'aquesta recerca, s'explica el que aperceben els ciutadans entrevistats sobre la política i el seu grau de desafecció. Al final de l'anàlisi, descric el concepte de desafecció política, a partir de les percepcions dels entrevistats. De tota manera, cal aclarir en aquest punt el que s'entén per **política**. En un sentit descriptiu, puc definir la política com un procés ideològic de pressa de decisions per al conjunt de població que implica la capacitat d'exercir el poder públic, de forma legítima, per tal d'organitzar uns recursos comuns en un territori determinat i aconseguir uns objectius concrets.

Una aproximació normativa és la que dóna el Gran Diccionari de la Llengua Catalana:

> "Conjunt de teories sobre el govern de la societat i d'activitats pràctiques relacionades amb la gestió dels afers públics".[4]

També es pot completar amb aquestes accepcions de la Real Academia Española:

> "Actividad de quienes rigen o aspiran a regir los asuntos públicos", o bé: "Actividad del ciudadano cuando interviene en los asuntos públicos con su opinión, con su voto, o de cualquier otro modo".[5]

[2] Borge i Serra, 1999: 23
[3] Torcal, 2001: 5
[4] http://ec.grec.net/lexicx.jsp?GECART=0106718

És a dir, s'identifiquen dues matisacions: la política dels que s'hi dediquen professionalment, i la política que exerceix o pot exercir el propi ciutadà (πολιτικός en grec). És precisament aquest segon vessant, al que en la pregunta inicial em refereix amb l'adjectiu *política* que qualifica el nom *desafecció*. És a dir, la política que viu, experimenta i/o exerceix el ciutadà mateix i que li pot provocar aquesta desafecció.

Al llarg de la recerca s'utilitzen indistintament els termes *democràcia* i *sistema democràtic*, atès la polisèmia d'ambdós conceptes. Nogensmenys, preferesc introduir la paraula sistema, atès que hi ha diverses formes d'organització social que no són pas la democràcia i són sistemes polítics diferents, per exemple: totalitarisme, autocràcia, dictadura, monarquia absoluta, comunisme, teocràcia... En el treball de camp s'ha examinat el coneixement que en tenen els ciutadans.

Els investigadors Íñiguez i Vázquez[6] varen analitzar les **definicions de democràcia** que circulaven entre estudiants universitaris a la Universitat Autònoma de Barcelona, segons les distintes posicions des de les quals contemplaven la democràcia. Es així com la democràcia es pot explicar en funció de l'actitud de l'individu:

- Essencialistes: "Règim polític basat en la igualtat i poder decisori dels ciutadans".
- Pràctics: "És el sistema polític en què el poble pot participar mitjançant un règim constitucional pel dret de sufragi universal".
- Enciclopèdics: "La democràcia és el govern del poble mitjançant uns representants".
- Escèptics: "Govern en què els representants són elegits pel poble, malgrat que una vegada arriben al poder, aquests representants fan el que volen. El sistema està basat en una campanya electoral plena de promeses que després no es compleixen, i així successivament".
- Representativistes: "És una forma de govern en la qual tot el poble hi participa, els ciutadans elegeixen els representants i aquests formen el parlament en el qual es decideix la política i el camí que seguirà el país".
- Sufragistes: "Sistema de govern en què el poder resideix en el poble, es a dir, que el poble és qui elegeix els seus representants per votació per a que estableixin les lleis".

Etimològicament la paraula democràcia prové del grec *δημοκρατία*, que es descompon en *δήμος* que significa públic, poble i *κράτος* que significa estat, poder. És a dir, democràcia significa *estat públic* o *poder del poble*. L'actitud política dels individus influeix en la seva concepció de democràcia. Més endavant, s'explica el que els entrevistats en aquesta recerca entenen per democràcia.

A continuació es troben unes breus descripcions dels materials més significatius que serveixen per emmarcar els diferents **enfocaments teòrics generals** sobre democràcia relacionats amb aquesta recerca.

Arend Lijphart presenta un estudi compartiu sobre les democràcies contemporànies[7]. Serveix per adonar-se que hi ha moltes formes de democràcia. Lijphart estableix dos models bàsic: democràcies majoritàries (Regne Unit, Nova Zelanda) en què governa la majoria, i democràcies de consens (Suïssa, Bèlgica) en què les profundes divisions socials posen restriccions a la regla de la majoria. En el llibre es comparen sistemàticament les formes de poder executiu, les relacions executiu-legislatiu, els parlaments, el sistema de

[5] http://www.rae.es/
[6] Íñiguez i Vázquez, 1994: 14-15
[7] Lijphart, 1999

partits, el sistema electoral, les relacions entre administracions central-local, les constitucions i les formes de democràcia directa.

Robert A. Dahl és un dels més destacats teòrics polítics de l'actualitat; ha escrit diverses obres que tracten sobre la democràcia. Per a Dahl, el sistema democràtic es caracteritza per la capacitat de respondre a les necessitats dels ciutadans i per això han de poder manifestar públicament les seves preferències i rebre per part del govern un tractament igual per a tothom. Aquestes condicions bàsiques han d'estar acompanyades per vuit garanties: llibertat d'associació, llibertat d'expressió, llibertat de vot, elegibilitat per al servei públic, dret dels líders polítics a lluitar pels vots, diversitat de fonts d'informació, eleccions lliures i imparcials, institucions que garanteixin que la política del govern depengui dels vots i de la resta de formes d'expressar les preferències. En "La poliarquía. Participació y oposición"[8] Dahl considera dues dimensions per tal de classificar els sistemes democràtics: el debat públic i la capacitat de representació. Nogensmenys, per a Dahl, no existeix cap règim totalment democratitzat i per això prefereix anomenar *poliarquies* als sistemes en els quals es maximitzin ambdues dimensions.

En "La democracia: una guía para los ciudadanos"[9] Dahl mostra el triomf de la democràcia durant el segle XX com a solució a règims antidemocràtics ja desapareguts (comunista, feixista, nazi). En aquest llibre es presenta les diferents democràcies existents, les institucions imprescindibles pel seu funcionament i les condicions socials i econòmiques que les fan funcionar. També es tracta sobre si el capitalisme de mercat pot afavorir o, al mateix temps, danyar a la democràcia. L'autor planteja els problemes als quals s'enfronta la democràcia en el segle XXI: creixent complexitat de l'ordre econòmic, internacionalització, diversitat cultural i dificultat per atènyer un nivell adequat de competència ciutadana.

"La democracia y sus críticos"[10] és una altra anàlisi de Dahl sobre els límits i possibilitats de la democràcia. En aquest llibre examina els pressuposts bàsics de la teoria democràtica, considera les objeccions d'algunes postures crítiques (anarquia, tutela) i finalment proposa una reelaboració teòrica de la democràcia, basada en la necessitat de crear mecanismes per a la formació d'una ciutadania més informada per tal de participar més conscientment en el procés de la toma de decisions.

El "Manual de ciència política" de Bartolini[11] és una aproximació científica a la política. S'hi identifiquen les formes organitzades en què els homes han desenvolupat les activitats polítiques al llarg dels segles –règims democràtics, règims autoritaris- i també s'analitzen els processos d'instauració, consolidació, funcionament i transformació dels règims.

Les següents referències conformen un **marc teòric específic** sobre democràcia i desafecció política que serveixen per mostrar diferents enfocaments o perspectives i així orientar la resta de la recerca.

En el llibre "Disaffected Democracies", Susan J. Pharr i Robert D. Putnam[12] recullen tot un seguit d'estudis de científics de diverses afinitats polítiques sobre la desafecció i la frustració dels ciutadans amb els seus governs en democràcies pròsperes (EUA, Canadà, Europa occidental i Japó). Troben que la font del problema està en la decreixent capacitat

[8] Dahl, 1989
[9] Dahl, 1999
[10] Dahl, 1992
[11] Bartolini, 1988
[12] Pharr i Putnam (ed.), 2000

dels governs per actuar en un món interdependent i el declivi del funcionament de les institucions. Això es combina amb els nous usos i expectatives que estan creant els mitjans de comunicació respecte a l'avaluació que fan dels seus governs. Els estudis que tenen més relació amb aquesta recerca són: Fritz W. Scharpf sobre la interdependència i la legitimació política; Peter J. Katzeestein sobre confiança, relacions internacionals i lliçons de petites democràcies; Donatella della Porta sobre capital social, creences en el govern i corrupció política; i Pippa Norris sobre l'impacte de la televisió en la malaltia cívica.

Considero prou interessant la investigació feta per Montero, Gunther i Torcal[13] en la qual els autors examinen les principals actituds vers la democràcia a Espanya les darreres dècades. Es fan servir de diversos indicadors per tal de diferenciar tres conceptes: la legitimitat, el descontentament i la desafecció. Defineixen la legitimitat com una actitud positiva dels ciutadans vers les institucions democràtiques, considerades com la forma de govern més apropiada, malgrat que cap sistema és completament legítim per a *tots* els ciutadans i que la *intensitat* del suport varia segons la persona. Personalment entenc la legitimitat política com la concessió *voluntària* de poder que la ciutadania dóna a uns poders que els representen per a que gestionin els afers públics. Pel que fa al descontentament polític, la literatura sobre la cultura política de les democràcies més antigues s'ocupa de diversos casos en què s'interpreta que qualsevol signe d'insatisfacció amb la democràcia pot conduir a una crisi de la legitimitat democràtica. Per contra, els autors defenen que els règims democràtics en poden mantenir l'estabilitat, fins i tot quan s'enfronten a nivells elevats d'insatisfacció amb el sistema. Altrament dit, la pervivència del sistema depèn més aviat de les actituds vers la legitimitat (com és el cas espanyol), que de la satisfacció o la sensació que es tingui de la seva eficàcia. La insatisfacció política, afirmen, sorgeix de l'avaluació que fan els ciutadans del rendiment del règim o de les autoritats, així com dels resultats polítics que generen. La darrera dimensió que investiguen és la desafecció política, fenomen que interpreten com un cert allunyament o desinterès dels ciutadans respecte al sistema polític en què viuen. No compartesc la hipòtesi dels autors que la desafecció política consisteix en un conjunt d'actituds bàsiques vers el sistema polític que són diferents d'aquelles que corroboren la insatisfacció i la legitimitat política. Entenc la *desafecció* com una *absència del component afectiu*. Per tant en la present recerca, considero la desafecció política com un tot global que inclou el desinterès, el descontentament o la insatisfacció. Amb el benentès que es fa necessari aclarir el que hi entén cada persona, tal com es fa al llarg d'aquesta investigació.

Mariano Torcal ha fet diversos estudis sobre la desafecció política. En una de les recerques[14] ha analitzat la desafecció política en règims democràtics del sud d'Europa i d'Amèrica Llatina. Segons l'autor, les actituds socials en aquestes democràcies posen en relleu una clara desafecció política que contrasta amb aquella existent en les democràcies de països industrialitzats. Les noves democràcies es desenvolupen en un marc d'experiència antidemocràtica acumulada en què la seva història política influeix negativament en la seva actitud present. L'autor també constata un augment de desafecció política per qüestions de corrupció, manipulació política, frau electoral, pràctiques institucionals abusives o símptomes de nepotisme polític. La sensació de corrupció és més alta en les noves democràcies que en els sistemes polítics més estables. Torcal ha analitzat que moltes de les noves democràcies reuneixen alts nivells de suport a la democràcia i una elevada desafecció política. Aquesta actitud és independent de l'avaluació del funcionament, èxits i fracassos del sistema.

[13] Montero et al, 1998
[14] Torcal, 2001

Cal diferenciar el tipus de desafecció política que es pot donar en democràcies occidentals més establertes i la que es dóna en les noves democràcies. En les democràcies antigues, els ciutadans desafectes, que solen ser els més informats i actius, cerquen altres mecanismes de participació alternatius[15]. Això es degut a que els ciutadans més cultes i informats disposen de la màxima informació possible per avaluar els resultats del sistema, els mecanismes participatius i cercar sistemes alternatius d'expressió política[16].

Per contra, la desafecció política en les noves democràcies poden tenir un origen i conseqüències ben diferents, com ara la falta de correspondència entre funcionament, èxits i expectatives dels ciutadans[17]. En l'estudi, Torcal considera que els ciutadans de les noves democràcies estan sempre condicionats pel pes del passat a l'hora d'avaluar les institucions democràtiques del present. Els ciutadans més cultes i informats fugen de la desafecció, atès que s'assabenten del funcionament i mecanismes participatius i dels resultats atesos per les institucions de representació política (major progrés econòmic i social). Aleshores, la desafecció en les noves democràcies està lligada a una socialització primària i a la mancança d'informació[18]. Segons conclou Torcal, les democràcies tradicionals s'apropen cap a una democràcia més inclusiva i participativa, mentre que les noves democràcies tendeixen a convertir-se en democràcies més elitistes i menys participatives.

Chomsky i Ramonet analitzen la influència dels mitjans de comunicació[19]. Chomsky explica com actuen en la població les tècniques de persuasió, qui les aplica i amb quines intencions. L'autor afirma que quan la propaganda que dimana de l'Estat rep el suport de les classes d'un nivell cultural elevat, i no es permet cap desviació de contingut, l'efecte pot ser enorme. El poder financer i empresarial controla els mitjans d'informació, i vet aquí la concomitància amb el poder polític que gestiona els instruments normatius que afavoreixen o dificulten el desenvolupament de l'activitat empresarial. Els autors també tracten de l'efecte en el ciutadà del marketing polític, a l'hora d'elegir els dirigents d'una democràcia. La influència inconscient dels sondejos d'opinió, ens recorda constantment els desitjos de la majoria i ens suggereix que anem en la mateixa direcció. Chomsky assegura que els mitjans de comunicació ja no saben distingir, estructuralment, entre allò vertader i allò fals; informació i comunicació tendeixen a confondre's. Els ciutadans sofreixen a través dels mitjans un ensinistrament constant, invisible i clandestí.

Ruben Aroca[20], va escriure un assaig sobre la corrupció a les democràcies liberals i especialment centrat a Equador. Hi defineix corrupte, com qualsevol comportament que, de convertir-se en coneixement públic, conduiria a un escàndol. Fa referència a tot un seguit d'indicadors de conducta externa sobre pràctiques corruptives que varien segons l'actitud pública dels territoris que es comparin: beneficiar a amics i familiars, acceptar obsequis, nepotisme en adjudicacions de contractes públics, acceptar comissions il·legals, crim organitzat, ignorar proves clares de corrupció. Això implica que un mateix acte pot ser considerat corrupte segons les circumstàncies i el lloc on es produeixi. És fa palès un important component cultural per qualificar un comportament com a escandalós. S'hi afirma que el neoliberalisme observa la corrupció com una manifestació de l'excés d'intervencionisme estatal: "quant més intervé l'estat, més reglamenta i fomenta les burocràcies, i més riscos hi ha per a que es donin procediments i mercats paral·lels, que són l'origen de comportaments delictius." Per altra banda, en contraposició amb la

[15] Di Palma, 1970
[16] Torcal, 2001
[17] Huntington, 1968
[18] Torcal, 2001
[19] Chomsky i Ramonet, 2006
[20] Aroca, 2000

perversitat intrínseca de l'estat o els mèrits controvertits del mercat lliure, es fan paleses altres circumstàncies: "el debilitament de l'ètica pública, la deslegitimació de l'estat com a protector de l'interès general, la dissolució dels valors col·lectius per la cerca del benefici individual, i la defensa d'interessos egoistes i privats."

Ja el 1995, Jean-Marie Guéhenno[21] es plantejava en el llibre si sobreviuria la democràcia a l'any 2000. És una pregunta que es feien especialistes de tot el món i també els propis ciutadans, ja fa uns anys, després que el 1989 tanqués el parèntesi soviètic, i posés fi a l'era dels estats-nació sorgits a partir de la Revolució Francesa. Actualment, la mobilitat de les persones i els diners qüestiona la base territorial en què es basen les nostres societats. L'autor es planteja la noció de *comunitat humana* i la cerca d'identitat. Reflexiona sobre el control d'uns poder públics cada vegada més escorredissos i de preservar la llibertat en un món caracteritzat pel conformisme i la corrupció. La interpretació passaria, segons Guéhenno, per un *món imperial* que deu més a Àsia que a la tradició europea d'estat-nació i de democràcia.

La participació ciutadana en la política es materialitza directament a través de les eleccions. Segons Di Palma, la gent tendeix a participar en la política si no estan desafectes amb el sistema polític[22]. Si no confien en les institucions, es cohibeixen a l'hora de participar en el procés democràtic. No obstant això, també pot passar que els ciutadans s'organitzin per tal de cercar alternatives per expressar les preferències polítiques.

El marc teòric es completa amb diverses estadístiques, en les quals es mesuren diversos indicadors que serveixen per recolzar les troballes que surten del treball de camp.

[21] Guéhenno, 1995
[22] Di Palma, 1970

4. MODEL D'ANÀLISI

En aquest apartat es desenvolupen les variables que he establert per explicar la hipòtesi inicial d'estudi. Cada **concepte** explicat en el marc teòric queda descompost en unes **dimensions** que l'interpreten i mostren els aspectes rellevants a tenir en compte. Posteriorment, cada dimensió es descompon en uns **indicadors** que permeten recollir dades qualificables, i a vegades mesurables, en funció de l'operativitat empírica durant el treball de camp.

4.1. Operativització de variables

Per tal d'explicar la manera en què s'ha observat el fenomen de la desafecció política s'ha establert un model lògic que articula les variables que es desenvolupen a l'anàlisi. En aquest esquema s'indiquen les relacions entre les diferents variables.

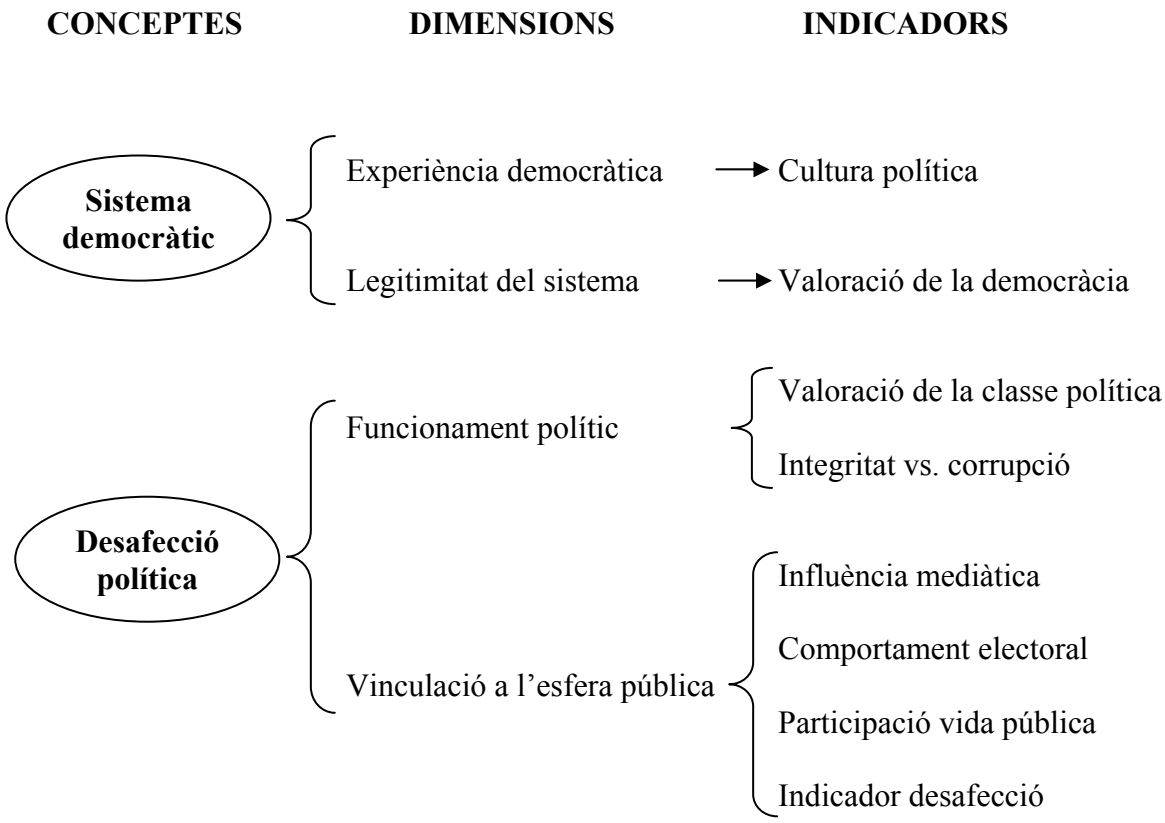

És important ressaltar que el concepte principal que dóna sentit a la recerca és la *desafecció política*. Nogensmenys, el concepte *sistema democràtic* apareix en primer lloc, atès que facilita la introducció en un marc general, per a desprès profunditzar en un marc específic. A l'anàlisi es va donant forma a la problemàtica d'estudi en endinsar-se en una avaluació específica sobre la realitat política a Palma de Mallorca. S'acaba amb el darrer indicador sobre la percepció de desafecció política que és l'objecte d'estudi.

4.2. Dimensions

Com ja s'ha indicat al marc teòric, el vessant personal de l'experiència política del ciutadà és el que es tracta d'analitzar per valorar el grau de desafecció. S'han elegit les dimensions següents per ser desenvolupades i comprovades mitjançant diversos indicadors.

4.2.1. Experiència democràtica

Després d'una trentena d'anys d'experiència democràtica a l'Estat espanyol, hi ha una diferència vital important en l'experiència política del ciutadans. Així, les persones adultes joves han crescut en un entorn democràtic i les persones d'edat més madura poden fer més comparacions amb referències passades d'un sistema autoritari.

4.2.2. Legitimitat del sistema

Una vegada s'ha valorat el nivell de coneixement democràtic i polític dels ciutadans, és el moment d'analitzar la conformitat amb el sistema democràtic de referència. Em refereix al sistema com estructura d'organització social, al concepte més asèptic i modèlic de democràcia, a l'adequació en aquest moment al territori d'estudi, i al grau de legitimitat que hi dóna la ciutadania.

4.2.3. Funcionament polític

La concepció de la democràcia actual es materialitza a través de la gestió d'un conjunt de persones elegides en el si d'uns partits. Aquesta dimensió està en relació amb l'actitud dels ciutadans vers les decisions i activitats del poder polític Els ciutadans de la mostra valoren el funcionament de la política.

4.2.4. Vinculació a l'esfera pública

El ciutadà, com a ésser social, està involucrat conscientment o inconscient en el desenvolupament de la vida política. Aquesta dimensió és un recull de diversos indicadors que analitzen el vessant participatiu de l'individu i el seu grau de vinculació a l'esfera pública a través de l'existència d'unes utopies compartides en un context de relacions socials cohesionades o fragmentades.

4.3. Indicadors

Per tal de construir una explicació que doni resposta a la pregunta inicial i que entrellaci els diversos conceptes i dimensions amunt expressats, cal trobar variables que es puguin mesurar o qualificar empíricament. Es així com s'han establert aquests indicadors que ajuden a observar el fenomen que es vol estudiar.

4.3.1. Cultura política

En aquest indicador s'explora el nivell i qualitat de coneixement sobre democràcia i cultura política dels ciutadans de la mostra seleccionada. Serveix per fer referència a altres tipus de sistemes i moments polítics coneguts o viscuts pels ciutadans.

4.3.2. Valoració de la democràcia

S'analitza la percepció dels ciutadans de la realitat democràtica en què viuen i del seu nivell de satisfacció amb el sistema democràtic. També se'ls invita a pensar en altres models d'organització social que poguessin funcionar millor. S'examina la satisfacció amb el funcionament dels serveis públics gestionats pels polítics.

4.3.3. Valoració de la classe política

Aquest indicador valora l'interès dels ciutadans pels seus representants polítics, i la imatge que tenen de la classe política. També s'analitza la seva major o menor afinitat partidista.

4.3.4. Integritat vs. corrupció

La valoració de la pròpia integritat personal o el possible frau a institucions públiques serveix per enfrontar als subjectes de la recerca a la percepció que puguin tenir dels casos de corrupció política.

4.3.5. Influència mediàtica

Aquest indicador valora la percepció pròpia de l'entrevistat sobre les noticies polítiques que li arriben a través dels mitjans de comunicació i així valorar el nivell d'influència o adoctrinament mediàtic apercebut.

4.3.6. Comportament electoral

Amb aquest indicador s'avalua la participació electoral del ciutadà, la volatilitat en els comicis, i l'evolució d'ideologia política.

4.3.7. Participació vida pública

La participació dels ciutadans en la vida pública marca l'interès per participar en política o en qualsevol altre tipus d'organització social alternativa. S'analitza la participació social segons diverses cohorts d'edat i es fa referència al nivell de participació democràtica activa.

4.3.8. Indicador de desafecció política

Aquest indicador és un instrument d'expressió lliure de les percepcions dels entrevistats vers la política. També es fa una valoració numèrica de l'índex de desafecció que es utilitzat per il·lustrar el començament de l'anàlisi.

5. METODOLOGIA

Una vegada s'han aclarit les diverses variables a l'apartat anterior i s'han establert uns indicadors que expliquen les dimensions, és el moment de triar unes tècniques de recerca que donin resposta a la pregunta inicial. En aquest apartat s'explica breument la manera com s'ha fet l'estudi.

Les tècniques de recerca seleccionades permeten entendre les percepcions sobre política d'un grapat de ciutadans. En primer lloc, he triat l'entrevista en profunditat com a tècnica fonamental per copsar i comprendre el que pensen els ciutadans entrevistats. En segon lloc, la investigació documental serveix per matisar, aprofundir i mesurar els arguments que expressen els participants.

5.1. Entrevistes en profunditat

La finalitat de les entrevistes en profunditat és copsar la percepció política que expressa una mostra de ciutadans de l'univers objecte d'estudi[23]. S'han realitzat tot un seguit d'entrevistes semiestructurades a un mínim de dos i un màxim de cinc persones en quatre cohorts d'edat i per ambdós sexes: fins als 25 anys, de 26 a 45, de 46 a 60, més de 60 anys. Aquesta distribució em permet estudiar quatre grups ben diferenciats: el jovent amb dret a vot (majors de 18 anys), els adults joves que han viscut bona part de la seva vida en democràcia, els adults majors que han experimentat la transició durant la joventut, i la gent gran que pot donar referències de l'antic règim.

Els candidats han estat escollits en funció de l'interès a participar-hi. No calia que fossin coneixedors exhaustius sobre política, sinó que volguessin parlar d'allò que els provoca internament la política. La tabulació de les dades demogràfiques dels participants es troba a la taula 1.

Els entrevistats s'han seleccionat de forma aleatòria entre els ciutadans espanyols residents a Palma de Mallorca independentment del lloc de naixement. S'han contemplat diverses variables, com l'edat, el lloc de naixement i el nivell d'estudis, amb la finalitat que la mostra tingués variabilitat interna. Les entrevistes s'han fet principalment de forma personal -cara a cara; si bé, atesa la dificultat de disponibilitat presencial d'alguns participants, també se n'han fetes per telèfon (**codi** d'entrevistat en **groc** a la taula 1).

He preparat un guió semiestructurat (veure annex 1) amb deu preguntes obertes per deixar que els entrevistats hi reflexionin i en parlin. Com a entrevistador m'he limitat exclusivament a posar les preguntes als entrevistats i a demanar més explicacions en cas de dubte durant les contestacions. S'ha fet un esforç especial en evitar influenciar la resposta dels participants i en evitar la introducció de biaixos en el guió. Durant l'entrevista s'ha deixat parlar lliurement al entrevistat i només ha estat interromput per tal de guiar el procés discursiu.

5.2. Investigació documental

Per tal d'enriquir i d'avaluar els comentaris dels entrevistats, he utilitzat tres tipus de fons documentals: estadístiques, recerques d'altres autors i vinyetes dels diaris locals.

[23] Valles, 1997

5.2.1. Estadístiques

Si bé, aquesta recerca no es recolza en dades quantitatives sinó en una recerca qualitativa, considero escaient complementar-la amb estadístiques que ajudin a entendre, allò que diuen unes mostres més grans de població que han participat en estudis de caire estatal i local.

Hi ha diverses fonts estadístiques que he trobat interessants per fer-les servir com a complement a les respostes donades pels entrevistats. Principalment s'analitzen el contingut d'aquestes fonts:

- Centro de Investigaciones Sociológicas (CIS)
- Junta Electoral de les Illes Balears
- Fundació Gadeso
- Institut Balear d'Estadística
- Diario de Mallorca

S'han fet servir diversos gràfics i taules que il·lustren el nivell d'assentiment amb les preguntes posades en enquestes d'opinió realitzades pels organismes esmentats, i també estadístiques locals sobre els resultats electorals. Els motius d'elecció són els següents:

- "La política és tan complicada que la gent com jo no pot entendre el que passa": indicador relatiu al coneixement sobre política dels ciutadans.
- Preferència de la democràcia enfront d'altres règims a l'Estat espanyol: il·lustra l'evolució de la legitimitat que es dona a la democràcia.
- "Governi qui governi, sempre cercarà els seus propis interessos": indicador que suggereix descontentament amb els polítics.
- Actituds i comportaments d'allò que es considera un bon ciutadà: conductes ciutadanes exemplars més valorades per la societat.
- Valoració de la corrupció: grau de tolerància vers la corrupció.
- Nivell de confiança dels espanyols en diverses institucions: confiança donada als mitjans de comunicació enfront d'altres institucions.
- Evolució de l'abstenció en les eleccions autonòmiques: nivell d'abstenció en l'elecció del govern de les tres institucions locals concomitants a la ciutat.
- Evolució del vot a les Illes Balears en tots els comicis de la democràcia: permet descobrir l'existència de volatilitat electoral segons les diverses opcions polítiques.
- "El vot és la única manera que la gent com jo té d'influir en política": evolució del nivell d'assentiment amb aquesta afirmació.
- Activitats socio-polítiques realitzades en un període de 12 mesos: mostra diverses accions participatives realitzades pels ciutadans.
- Pertinença de la població espanyola a grups o associacions d'interès social: expressa el nivell de participació social dels ciutadans.

5.2.2. Anàlisi bibliogràfica

La recerca bibliogràfica és una extensió de la feina realitzada al marc teòric en el qual s'han utilitzat diverses fonts documentals que s'han fet servir per emmarcar la recerca i construir el model d'anàlisi.

En format llibre o treballs de petita extensió (PDF), he trobat un grapat d'autors i professors d'universitat que ajuden a explicar les troballes que surten a les entrevistes. Els autors que trobo més adients per a la recerca són els següents: Mariano Torcal, José Ramón Montero i Richard Gunther per l'especialització en desafecció política,

insatisfacció i legitimació; Robert A. Dahl per la concepció de democràcia i la realitat que anomena poliarquia; Ruben Aroca per les reflexions sobre la corrupció en democràcies liberals; Jean-Marie Guéhenno per la visió exhaurida de la realitat política, la constant evolució social i canvi irremeiable; Susan J. Pharr i Robert D. Putnam per la recopilació d'autors que han investigat sobre les democràcies desafectes; i Chomsky i Ramonet pel tractament que fan de la influència dels mitjans de comunicació en la ciutadania.

5.2.3. Vinyetes

A mena de font informal d'informació, a l'annex 2 es troba un recull de vinyetes que han aparegut en els diaris de Palma de Mallorca[24] durant l'elaboració d'aquesta investigació. He trobat interessant reunir aquestes vinyetes, ja que copsen de forma hilarant el sentir de la població respecte la corrupció, la mancança d'interès polític, el cansament polític dels ciutadans i la lluita dels polítics pel vots del ciutadans.

5.3. Desenvolupament del treball de camp

La investigació documental ha estat un procés continu des d'octubre de 2006 fins a juny de 2007. Les entrevistes en profunditat han tingut lloc durant els mesos de març i abril de 2007. S'han extret les vinyetes de la premsa local en període pre-electoral, en campanya i després de les eleccions.

Les opinions dels participants s'han recollit a mà i desprès s'han transquit i s'han analitzat ordenadament en el cos d'aquest treball. Les **transcripcions literals** dels arguments de cada participant apareixen entre cometes i amb el **codi d'entrevistat entre parèntesi** segons s'indica a la taula 1. He tingut dificultats per trobar persones de més de seixanta anys i homes joves de menys de vint-i-cinc anys. La durada de les entrevistes ha estat entre 15 i 55 minuts per participant i en general han transcorregut amb normalitat. A cada entrevista he trobat quelcom destacable i únic (veure apartat "ras i curt" a la conclusió). En alguns casos he hagut de fer les entrevistes amb rapidesa, degut la falta de temps del participant.

Es destacable la dificultat que he tingut amb una entrevista feta per telèfon a un home de setanta-quatre anys (E-22). Malgrat l'interès del entrevistat per ajudar-me i explicar-me el seu punt de vista, la seva dona no aturava de posar entrebancs per tal d'evitar que ell me'n parlés. Hi vaig trobar un acusada aversió a parlar de política, potser per l'avançada edat i les possibles rèmores d'un passat dictatorial. També és significatiu el cas d'una dona de setanta-cinc anys que manifestava por i vergonya per "no conèixer molta cosa sobre política." (E-23)

La **construcció de l'índex de desafecció política** es recolza en la valoració numèrica que fan els entrevistats del seu grau de vinculació política. El valor mínim és zero i significa: "m'interessa molt, hi estic molt involucrat, hi participo gustosament, és molt necessària."; el valor deu és el màxim i significa: "no en sé res, no m'interessa, descontentament, fàstic, crispació." S'ha demanat aquesta valoració en finalitzar l'entrevista, a mena de cloenda de les seves opinions.

La tabulació demogràfica de la mostra apareix a la taula 1 amb el desglossament dels entrevistats segons el sexe, l'edat, lloc de naixement, nivell d'estudis i índex de desafecció.

[24] Diario de Mallorca i Última Hora

Taula 1: Tabulació demogràfica dels participant i índex de desafecció

Codi	Sexe	Edat	Grup d'edat	Lloc naixement	Nivell d'estudis	Índex	Índex de desafecció
E-1	Dona	18	Grup A: fins a 25	Palma de Mallorca	Secundaris	10	
E-2	Dona	20	Grup A: fins a 25	Palma de Mallorca	Secundaris	5	
E-3	Home	25	Grup A: fins a 25	Palma de Mallorca	Superiors	3	
E-4	Home	25	Grup A: fins a 25	Palma de Mallorca	Superiors	8	
E-5	Home	29	Grup B: 26 - 45	Sant Sebastià	Superiors	10	
E-6	Dona	31	Grup B: 26 - 45	Lugo	Secundaris	7	
E-7	Home	32	Grup B: 26 - 45	Alacant	Superiors	2	
E-8	Dona	32	Grup B: 26 - 45	Palma de Mallorca	Primaris	10	
E-9	Home	34	Grup B: 26 - 45	Palma de Mallorca	Superiors	3	
E-10	Home	38	Grup B: 26 - 45	Palma de Mallorca	Secundaris	3	
E-11	Home	39	Grup B: 26 - 45	Palma de Mallorca	Superiors	10	
E-12	Dona	43	Grup B: 26 - 45	Madrid	Secundaris	9	
E-13	Home	46	Grup C: 46 - 60	Palma de Mallorca	Superiors	5	
E-14	Dona	47	Grup C: 46 - 60	Palma de Mallorca	Secundaris	4	
E-15	Dona	50	Grup C: 46 - 60	Palma de Mallorca	Primaris	4	
E-16	Home	52	Grup C: 46 - 60	Ciudad Real	Secundaris	5	
E-17	Dona	55	Grup C: 46 - 60	Palma de Mallorca	Superiors	5	
E-18	Home	58	Grup C: 46 - 60	Sevilla	Primaris	2	
E-19	Home	58	Grup C: 46 - 60	Palma de Mallorca	Superiors	3	
E-20	Home	67	Grup D: més de 60	Palma de Mallorca	Secundaris	5	
E-21	Dona	73	Grup D: més de 60	Palma de Mallorca	Primaris	10	
E-22	Home	74	Grup D: més de 60	Madrid	Secundaris	5	
E-23	Dona	75	Grup D: més de 60	Barcelona	Primaris	8	
	Mitjana	**44**	**Grup B: 26 - 45**	**Palma de Mallorca**	**Secundaris**	**5,9**	

La taula 2 il·lustra un desglossament dels entrevistats segons el lloc de naixement i reflecteix la forta immigració que es fa palesa a la ciutat. Com a referència, d'una població de 375.048 residents registrats l'any 2006 a Palma de Mallorca, el 55% ha nascut a Balears, el 27,8% a altres comunitats autònomes i el 17,2% a l'estranger[25]. Per tal de segmentar la mostra, només s'han tingut en compte els residents d'origen espanyol. A la taula 3, es fa un desglossament per grup d'edat i sexe. S'han trobat més homes que dones que estiguessin disposats a fer l'entrevista. A la taula 4, s'ha fet un encreuament grup d'edat i nivell d'estudis que posteriorment es fa servir per referenciar les opinions dels entrevistats.

Taula 2: Entrevistats segons lloc de naixement i sexe

Lloc naixement	Dona	Home	Total
Alacant		1	1
Barcelona	1		1
Ciudad Real		1	1
Lugo	1		1
Madrid	1	1	2
Palma de Mallorca	**7**	**8**	**15**
Pamplona		1	1
Sevilla		1	1
Total general	10	13	23

Taula 3: Entrevistats segons grups d'edat i sexe

Grup d'edat	Dona	Home	Total
Grup A: fins a 25	2	2	4
Grup B: 26 – 45	3	5	8
Grup C: 46 – 60	3	4	7
Grup D: més de 60	2	2	4
Total general	10	13	23

Taula 4: Desglossament segons grups d'edat i estudis finalitzats

Grup d'edat	Primaris	Secundaris	Superiors	Total
Grup A: fins a 25		2	2	4
Grup B: 26 - 45	1	3	4	8
Grup C: 46 - 60	2	2	3	7
Grup D: més de 60	2	2		4
Total general	5	9	9	23

[25] Institut Balear d'Estadística

6. ANÀLISI

Per tal d'analitzar els resultats del treball de camp, s'ha creat un apartat per a cadascun dels indicadors establerts al model d'anàlisi. A cada secció, es troben les preguntes que s'han fet servir en les entrevistes per a cada indicador estudiat. A més de l'opinió qualitativa dels ciutadans que han participat en el treball de camp, s'analitzen diverses estadístiques que serveixen per completar l'anàlisi, i es compara amb el que ja han dit altres autors. El procés discursiu durant l'entrevista s'ha desenvolupat des d'allò més general a allò més específic. Finalment, s'ha demanat als entrevistats fer una valoració numèrica del seu grau de desafecció, índex amb el qual es comença aquesta anàlisi.

6.1. Índex de desafecció política

Valora de 0 a 10 la teva desafecció política.

A continuació es troben els resultats dels encreuaments de l'índex de desafecció política, amb el qual s'han finalitzat les entrevistes. Es fa servir aquest indicador al llarg de l'anàlisi per matisar els resultats de les dimensions estudiades. Aquestes estadístiques només indiquen els resultats dels participants seleccionats a la mostra, i **no** són representatives del conjunt de la població palmesana.

Al gràfic 1 es fa un desglossament segons grup d'edat i sexe. D'una banda, destaca un grau de desafecció més alt entre les dones que entre els homes, fins arribar al màxim distanciament entre la gent gran. Com s'explica més endavant, les dones majors senten que la política els és totalment aliena i es deixen guiar políticament per l'opinió del marit. D'altra banda, els nivells més baixos de desafecció es donen en la cohort d'adults madurs. Aquesta generació d'espanyols s'ha vist marcada pels esdeveniments socials i polítics que varen tenir lloc durant l'època més significativa de la seva socialització. Aquests esdeveniments han influït les seves actituds i els seus comportaments posteriors[26]. Són persones que han viscut el canvi de règim de dictadura a democràcia quan eren joves i estaven plenes d'ideals i de ganes de viure d'una forma diferent. Encara ara, són els que es mostren més interessats per la democràcia i per la política.

Gràfic 1: Índex de desafecció política segons el grup d'edat i el sexe

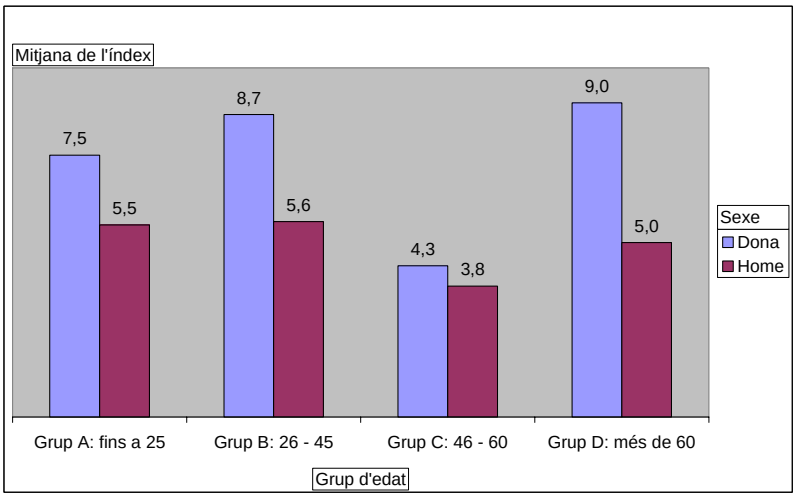

Font: Elaboració pròpia amb les dades de la mostra

[26] Montero et al, 1998

Malgrat que no puc valorar, amb les dades disponibles, si hi ha una relació estadísticament significativa entre el nivell d'estudis i el nivell de desafecció pel conjunt de la població, el següent gràfic il·lustra l'índex de desafecció segons el nivell d'estudis i sexe dels participants de la mostra. Les dones entrevistades amb estudis primaris presenten el major distanciament de desafecció política respecte als homes amb estudis primaris, els quals pareixen estar més implicats amb la política. La major desafecció de les dones amb estudis secundaris respecte als homes dels mateix grup és encara significativa. Per contra, entre la població amb estudis universitaris, la desafecció és un poc major en els homes que en les dones.

Gràfic 2: Índex de desafecció política segons el nivell d'estudis i el sexe

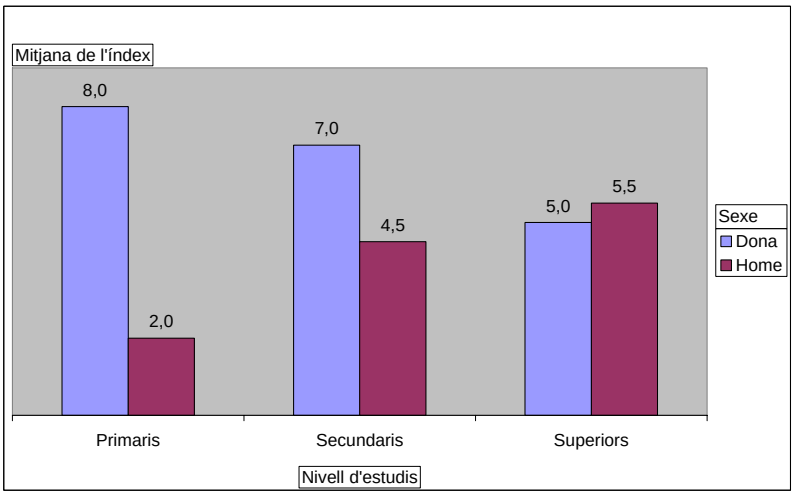

Font: Elaboració pròpia amb les dades de la mostra

Al gràfic 3, s'observen les relacions entre el grup d'edat i el nivell d'estudis. La desafecció del jovent és notable, si bé respon més aviat al concepte de *tantsemenfotisme*. En la població adulta jove destaca la desafecció plena expressada per les persones amb estudis primaris. La població adulta madura confirma els nivells més baixos de desafecció política. En la cohort de gent gran hi ha una forta diferencia entre l'alta desafecció de les persones amb estudis primaris i la desafecció mitjana de les persones amb estudis secundaris.

Gràfic 3: Índex de desafecció política segons el grup d'edat i el nivell d'estudis

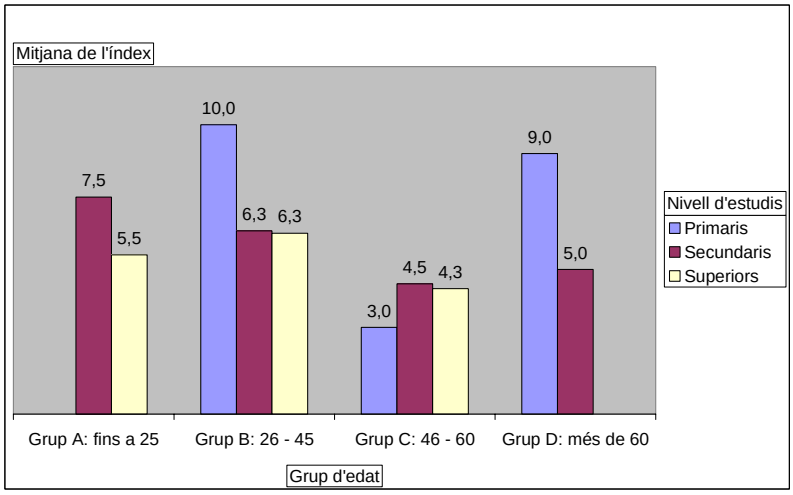

Font: Elaboració pròpia amb les dades de la mostra

Per tal d'explicar els apartats següents, s'han agrupat i s'han diferenciat les opinions dels entrevistats en funció del seu grau de desafecció política.

6.2. Cultura política

Com anomenaries el sistema o règim polític en què vivim? Per què?
Què es per a tu la democràcia?
Quin tipus democràcies coneixes?
Quins són els partits polítics en el poder a les regions i als països del teu entorn?
Quins altres sistemes polítics coneixes?

En aquest apartat s'analitza la cultura democràtica dels entrevistats i el coneixement polític dels territoris de l'entorn. Serveix per emmarcar la recerca i per aprofundir en l'objecte d'estudi als apartats successius.

La major part dels entrevistats prefereixen anomenar democràcia al sistema en què vivim, si bé també ho poden qualificar amb termes com democràcia parlamentària, democràcia participativa o liberalisme. La versió oficial que alguns donen segons la Constitució és el de **Monarquia Parlamentaria**. Es basen en un sistema d'estat de benestar i en què les diverses forces polítiques es poden anar alternant en funció de la decisió de la majoria. Es ressalta el fet que tothom pot opinar, fer valer a la seva opinió i discutir, atès que no hi ha cap dictador ni opressió militar. Ara bé, molts coincideixen en què no és una democràcia perfecta, que està devaluada, que només és una denominació teòrica o que és una introducció a la democràcia, ja que malgrat que hem avançat prou, encara hi ha molta diferència social. La persona més divergent anomena aquest sistema com **partitocràcia** "el poder està en mans dels partits" (E-10), ja que tota l'organització social gira al voltant dels interessos dels partits polítics; aquesta és una concepció propera a la *poliarquia* tractada per Dahl[27].

Em faig servir de l'opinió dels participants per reificar el concepte de democràcia tal com l'aperceben durant l'entrevista. En general, els participants en aquesta recerca mostren una concepció més personalista de democràcia que les definicions generalistes dels participants en l'estudi d'Íñiguez i Vázquez[28]. Hi ha hagut un entrevistat que ha tornat a l'etimologia de la paraula grega **Δέμος-κρατία**, el govern del poble, "però que aquest poble estigui preparat", és a dir, reclama més predisposició i preparació dels ciutadans per viure en democràcia. Els participants destaquen diverses característiques sobre la democràcia: existència d'una constitució; sufragi universal; el poble decideix qui governa en elegir uns representants dels ciutadans; els poders públics estan en mans d'aquests representants elegits legítimament; qui governa ha d'atendre les necessitats de la majoria del poble. Es fa una diferenciació entre la concepció política: "poder elegir lliurement a qui vull que gestioni els meus impostos" (E-16) i una concepció personal: "llibertat de dir això que penso sense veure'm coartat." (E-58) La major part de les opinions giren al voltant de la idea de **llibertat**: d'opinions, d'expressió, d'exercir i exigir els seus drets. És una qüestió de llibertat en general, per contraposició a la dictadura. Nogensmenys, es limita aquesta llibertat al respecte al proïsme. En menor mesura apareix la idea d'**igualtat**: mateixos drets i deures per a tothom (personatges polítics inclosos), no tantes diferències socials, major distribució de riqueses. També fan notar que la democràcia no només es refereix a la vida política, atès que també es pot aplicar *a nivell micro*, per exemple dins una organització empresarial. Finalment hi ha concepcions que expressen una vivència més personal: "Es pot donar la pròpia opinió encara que amb cura, perquè els altres ciutadans es poden ofendre si dius la teva clarament." (E-23); "La democràcia és com l'anarquia: una il·lusió." (E-19); "Sistema en què s'aplica la llei a tothom per igual, però de veres." (E-12); "Democràcia és molt més que anar a votar." (E-17); "És més una actitud de vida que un sistema." (E-19)

[27] Dahl, 1989
[28] Íñiguez i Vázquez, 1994

En general els costa trobar diferents tipus de democràcia; fins i tot, qualcú assegura que només n'hi ha d'un tipus. Per començar poden fer una diferència formal entre Monarquia Parlamentaria i República (segons el cap de l'estat sigui un rei o un president). S'adonen d'una certa divergència amb territoris de l'entorn. En altres països europeus tenen més avantatges socials: la Seguretat Social al Regne Unit dóna més assistència a pares divorciats i a Alemanya tenen més protecció social per a mares solteres. A la Confederació Helvètica en tenen molts de plebiscits, "saben jugar a la democràcia i l'assumeixen molt bé: si hi ha qüestions socials importants a decidir, es consulta als ciutadans habitualment." (E-20) Lijphart explica amb profunditat aquestes matisacions que fan els entrevistats[29]. Pensen que la democràcia europea és ben distinta dels EUA on l'esquerra no té cabuda. Els dóna la sensació que els anglosaxons tenen més *mà dura* amb els delinqüents. La percepció de la gent gran és que a Europa estan molt més avançats i consolidats democràticament que nosaltres, hi ha molta més cultura política, i els ciutadans són més conscients dels deures i drets.

El coneixement dels partits polítics en el poder dels territoris de l'entorn està bastant repartit. Hi algunes persones que coneixen prou bé qui està en el poder en Alemanya, Portugal, França o Itàlia, si bé més de la meitat, només en pot identificar alguns o cap ni un, sobretot els més desafectes. Pel que fa a les Comunitats Autònomes la majoria poden mencionar el partit en el poder a les Illes Balears i com molt a Madrid, Catalunya o València, però ja els costa molt més parlar de La Rioja, Cantàbria o Astúries, per exemple. L'explicació que m'he trobat és que l'interès és vertical, però no lateral; es a dir, els importa qui ostenta el poder en les institucions en les quals hi estan immersos: Ajuntament, Illa, Comunitat Autònoma, Estat, Unió Europea. És significativa la desafecció alta de les dones entrevistades amb fills petits, les quals no tenen cap interès sobre qui està en el poder en els territoris de l'entorn. Puc explicar això per la seva activitat diària intensa entre treball, rol de mare i l'ocupació personal que això requereix.

Al gràfic 4 es pot observar l'evolució de la ciutadania espanyola pel que respecta a la percepció de complexitat de la política. Segons madura la democràcia, els espanyols augmenten el coneixement polític per entendre el que passa.

Gràfic 4: "La política és tan complicada que la gent com jo no pot entendre el que passa"(%)

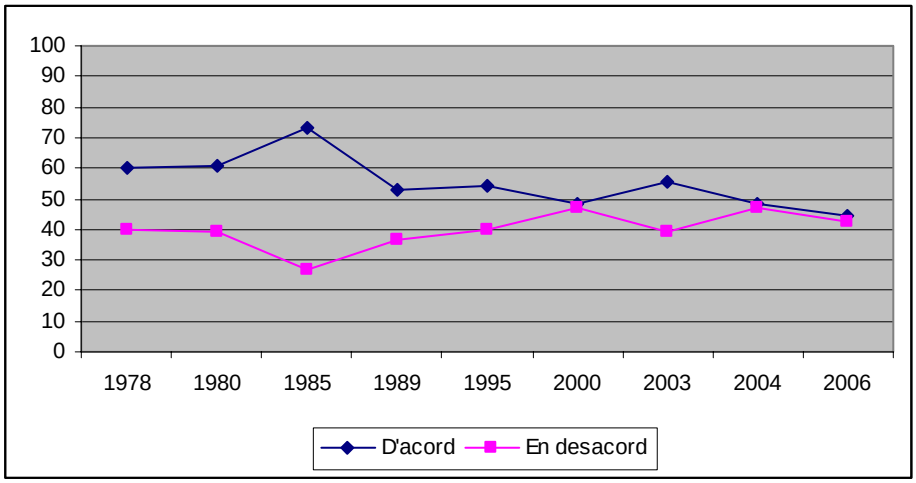

Font: Estudis CIS 1157 (1978), 1237 (1980), 1461 (1985), 1788 (1989), 2154 (1995), 2387 (2000), (2003), (2004), 2632 (2006)

[29] Lijphart, 1999

Pel que fa als altres sistemes polítics coneguts, la dictadura és l'opció més repetida per més de la meitat de la mostra. Fins i tot, algun arriba a considerar que tot el que no sigui democràcia amb sufragi universal i directe és dictadura segons la limitació de llibertat que es doni (religiosa, ètnica, laboral). Segueix molt a prop el comunisme, o el socialisme com sistema semblant, amb menció de figures representatives com Mao Zedong, Joseph Stalin o Fidel Castro. Surten opcions històriques tal com el feudalisme, el nacionalsocialisme i altres règims totalitaris com el franquisme o el feixisme. En aquest sentit, Bartoloni fa un recorregut per l'esdevenir de diferents formes d'organització social[30]. Els entrevistats també fan referència a altres sistemes vigents en països menys desenvolupats com determinades formes de teocràcia en països islàmics o monarquies absolutes, dictatorials o autocràcies a Àfrica. També es mencionen l'anarquia o el caciquisme com a referents, postures crítiques també tractades per Dahl[31].

Encara que la informació recollida del conjunt de participants és consistent, la cultura política de cada individu és prou dispersa. Només els universitaris de formació més humanista, amb una desafecció mitjana, han estat capaços de respondre aquestes preguntes amb cert rigor.

6.3. Valoració de la democràcia

Vivim en democràcia?
En quina mesura estàs content de viure en democràcia?
Pot haver un altre sistema d'organització social que funcioni millor per als ciutadans?
Estàs satisfet amb el funcionament de l'Administració pública?

Amb aquestes preguntes es fa una valoració de la realitat democràtica viscuda pels entrevistats i del seu nivell de satisfacció. Se'ls proposa pensar en altres models d'organització social i es recull el seu grau de satisfacció amb el funcionament de l'Administració pública com a ens social que articula qualsevol activitat ciutadana.

No són molts els participants que afirmen amb seguretat i sense dubte que vivim en democràcia. Prefereixen fer matisacions per expressar que és una democràcia molt pobra, que no és perfecta, no és pura: "El sistema de representació parlamentària està mal fet, atès que a les Illes, moltes vegades les minories tenen més poder que les majories (amb referència a l'escon decisiu de l'illa de Formentera al Parlament balear que representa a un grup molt reduït de ciutadans balears)." (E-9); "Els partits frontissa nacionalistes fan que la representació actual no correspongui a la realitat social ni a les necessitats de la ciutadania (amb referència als pactes d'Unió Mallorquina)." (E-9); "Està molt alterada per la corrupció" (E-18); "Vivim en democràcia però amb limitacions." (E-12); "Se suposa que en democràcia la justícia és igual per a tothom, però si no tens diners no gaudeixes de la mateixa protecció." (E-11); "La democràcia pot ser una utopia, però vivim en el sistema més pròxim a aquesta utopia." (E-7) Altres són més negatius i asseguren que vivim en democràcia per obligació, o que és "una merda" de democràcia en la que vivim. Les postures més distants i desafectes afirmen que no vivim en democràcia perquè als polítics no els interessen els ciutadans, o bé consideren que és una oligarquia en què la classe política poderosa té un interès exclusivament econòmic a costa de la moral.

No obstant això, la gent gran pren la democràcia amb molta més distància i sota un punt de vista més positiu. Alguns consideren que encara falten generacions per atènyer una democràcia més seriosa, en què es participi activament i responsable en la vida social i

[30] Bartolini, 1988
[31] Dahl, 1992

política del país. Les dones majors afirmen no sentir tant de por amb la democràcia com a la postguerra: "Si agafaves una octavilla del sòl en anar a missa, et duien a la presó." (E-21); "En la postguerra m'obligaven a 'hablar en cristiano', amb la democràcia ja podia expressar-me en la meva llengua i això era fabulós." (E-23)

Un terç dels entrevistats estan contents de viure en democràcia. En la resta d'opinions es destaca que hi ha molta distància entre l'ideal de democràcia i la materialització que se'n fa. No es que funcioni malament la democràcia, els que consideren que funcionen malament són els polítics. Es fa referència a l'estat de benestar i el mal funcionament a Espanya en comparació amb països escandinaus. Les dones de mitjana edat amb fills són les que més mostren el seu malestar per la mancança d'ajuts d'un estat considerat com protector: senten una pèrdua constant de poder adquisitiu; consideren que només ajuden els immigrants que reben pisos fàcilment o estan exemptes d'impostos quan posen negocis; "Qui ajuda a les persones d'aquí?: hipoteques, material escolar; 100 EUR d'ajuda per la cura d'un bebè no és res." (E-8) D'altra banda, hi ha algunes persones molestes amb la democràcia i amb la funció paternalista de l'Estat: "La gent només demana i demana més a l'Estat, amb les mínimes obligacions." (E-16); "Confonen llibertat amb llibertinatge." (E-18) Hi ha opinions més radicals que són partidaris d'un sistema més privatiu de llibertat, atesa la concepció que tots els robatoris estan comesos per immigrants (E-2), o que la gent d'esquerres només volen prebendes: "És social que els donin més." (E-20) Malgrat això, també hi ha gent que expressa clarament que la dictadura era un temps pitjor i que ara es viu molt millor que abans.

El gràfic següent mostra una consolidació per damunt del vuitanta per cent de la preferència del sistema democràtic a Espanya a partir dels anys noranta, malgrat un lleuger descens en la darrera enquesta del CIS. Aquest fet consolida la legitimació[32] que dóna la població al sistema democràtic, malgrat la insatisfacció o el descontentament que en puguin manifestar.

Gràfic 5: Preferència de la democràcia enfront d'altres règims a l'Estat espanyol (%)

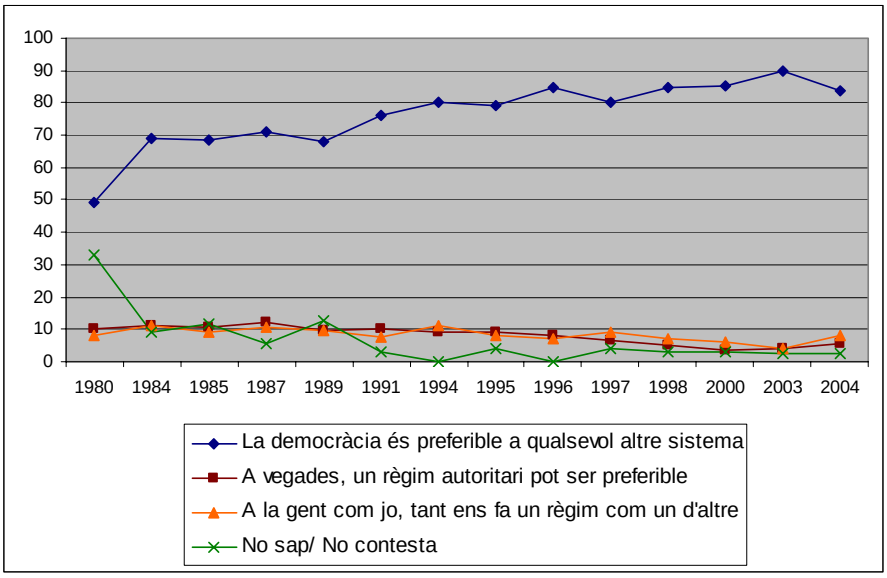

Font: Estudis CIS 1232 (1980), 1416 (1984), 1461 (1985), 1713 (1987), 1788 (1989), 1984 (1991), 2107 (1994), 2218 (1996), 2270 (1997), 2313 (1998), 2384 (2000), (2003), (2004)

[32] Montero et al, 1998

Respecte a la pregunta si pot haver un altre sistema d'organització social que funcioni millor pels ciutadans, hi ha unanimitat per part dels entrevistats a Palma de Mallorca. Corrobora el triomf de la democràcia expressat per Dahl[33], en contra de la versió catastrofista sobre la seva supervivència expressada per Guéhenno[34]. La majoria dels entrevistats pensa que la democràcia és el millor sistema i desprès fan matisacions: el millor sistema conegut, el menys dolent, la millor opció, el que millor funciona. Expliquen que el problema no és el sistema democràtic, sinó que la societat sàpiga desenvolupar el sistema. Qualcú fa referència a Churchill quan deia que no hi ha d'altres sistemes millors. Una altra persona considera que podria ser millor un sistema de representació directa en petites comunitats on les decisions siguin presses per tothom i afectin a tothom. També ha sortit una opinió més anarquista, que assegura que quantes més lleis hi ha, el sistema funciona pitjor; aquesta persona defensa el sentit comú i una actitud personal més socialment sostenible: "El canvi comença per un mateix en ser més participatiu, més comunicatiu, en fer la vida més agradable als altres." (E-19)

L'Administració pública i el seu funcionament és la materialització de la democràcia en tot un seguit d'organismes oficials que regulen les activitats dels ciutadans i que són gestionats pels polítics en el poder a través dels empleats públics. Són pocs el participants que estan contents amb el funcionament de l'Administració pública, si bé moltes persones consideren que el que millor funciona és la Hisenda pública, pel que suposa de poder coercitiu de recaptació d'impostos. En qualsevol cas, troben moltes àrees de millora: més rapidesa en els tràmits administratius; augment dels horaris d'atenció al públic; més eficàcia; distribució de beques més justa: "Hi ha molta gent que treballa en negre que no declara -picapedrers- i tenen les millors beques per als fills." (E-12) Altres persones no estan gens satisfetes amb el seu funcionament: "A la Seguretat Social no atenen bé als espanyols; hi ha llargues llistes d'espera i ens deixen morir." (E-21) També consideren que l'Administració està molt corrupta i que funciona igual de malament amb qualsevol partit. Alguns participants tenen la sensació que cada vegada més, l'Administració pública s'ocupa d'àmbits que haurien de ser responsabilitat del ciutadà i que així mai serà viva, àgil. Tenen la sensació que és molt poc eficient per la quantitat de diners que cobren als ciutadans. Consideren que l'Administració està sobredimensionada, excessivament burocratitzada i és redundant en diverses funcions que són concomitants en l'Administració local, autonòmica i estatal. En general, els funcionaris públics no estan gaire ben valorats: "Són uns mantes, fora funcionaris." (E-16) Pensen que s'ha de controlar més la seva feina, i que es tindria que primar més la productivitat i penalitzar la improductivitat. D'altra banda, els funcionaris que he entrevistat defensen la seva feina i asseguren que el poc que funciona bé és gràcies als funcionaris: "Els problemes estructurals provenen dels polítics." (E-9)

Malgrat l'exigència en les proves d'accés a la Funció Pública, els empleats públics són mal valorats per la resta dels ciutadans. La meva percepció durant les entrevistes és que els funcionaris que han participat en el treball de camp se senten alienats per l'actuació del polítics gestors que es valen l'Administració per tal d'atènyer els seus objectius i donen poca participació als empleats públics.

6.4. Valoració de la classe política

Estàs satisfet amb l'actuació dels polítics? Per què?
Et sents identificat amb algun partit polític? I amb algun polític?

[33] Dahl, 1999
[34] Guéhenno, 1995

La democràcia actual es duu a terme a través de les actuacions d'uns representants polítics que són elegits per la ciutadania. Seguidament s'analitzen les percepcions dels entrevistats sobre la classe política, els partits polítics i la imatge que en tenen.

La satisfacció amb l'actuació dels polítics és prou baixa. Els més complaents només estan satisfets a mitges amb l'actuació dels polítics. Pensen que hi ha gent valuosa i honrada, i d'altres que no mereixen representar-nos en la "*res pública*" (E-13). Però la gran majoria dels entrevistats no estan plenament satisfets amb la seva actuació pels factors que s'analitzen a continuació.

Alguns troben que la feina de polític és un treball com qualsevol altre i pel qual reben una determinada remuneració. Consideren que el problema és que la gestió dels polítics és prou mediocre i hem sofert desastres com el del *chapapote* (PP), guerra d'Iraq (PP), dolenta gestió de regularització d'immigrants (PSOE) o el controvertit procés de pau amb ETA (PSOE). Consideren que els polítics realment no s'esforcen per una gestió pública eficaç: "Prometen perquè els queda molt bé per captar votants i després fan el que poden." (E-14) Hi ha alguns entrevistats que troben una certa confusió en les idees dels polítics; consideren que no viuen com les idees que prediquen i, fins i tot, perceben certa ambigüitat i confusió en la percepció d'ideologia política entre líders polítics: "J.L. Zapatero pareix un del PP." (E-2)

Els participants més desafectes afirmen que el que mou els polítics són el seus interessos propis: "Els polítics són persones que només volen arribar al poder per lucrar-se i agafar tot el que poden per viure tan ricament." (E-8); "Estan interessats en mantenir els seus privilegis adquirits, el seu status." (E-11) Els sembla que els que estan al poder només es preocupen per ells mateixos, el seu lloc de treball i el seu sou. Els entrevistats aperceben que els ciutadans només els interessen per tal d'obtenir el seu vot, i que no interpreten els poder que se'ls concedeix a les urnes: "Només els serveix per confirmar la seva situació." (E-9) També fan palesa les ànsies de poder dels polítics i la lluita constant entre ells: "Prioritzen la necessitat d'arribar al poder i fotre al contrari, abans de complir la funció de ser responsables de l'aparat polític de l'Estat." (E-9) Senten que estan assedegats de poder, que es perden per l'afany de poder: "És més important pels polítics exercir el poder, que no pas exercir l'autoritat amb responsabilitat." (E-20) A alguns participants no els agrada la baralla constant i poc constructiva dels polítics, ja que perden massa temps en defendre la seva postura i en atacar als adversaris. A vegades donen una imatge de maleducats: "Són uns *poca-soltes*, pareixen uns ases al parlament; alguns polítics només ofenen i ataquen, i fan el ridícul." (E-23) Fins i tot es pensa que aquestes baralles són intencionades per tal de polaritzar-nos: "Es barallen entre ells tot el temps i desprès es van a sopar plegats." (E-21)

És aquesta intencionalitat dels polítics que alguns entrevistats a Palma de Mallorca han interpretat com clara manipulació dels ciutadans. Els polítics estan en propaganda política perenne, i cerquen més i més vots per justificar la seva legitimitat. Utilitzen la ideologia per manipular els individus. Encara que prometen molt, desprès no fan res. No tenen la sensació que treballin per millorar les condicions de vida del poble. Alguns se senten com titelles davant els polítics. Cada vegada més, es fan servir de col·lectius (gent gran, joves, gais, immigrants, gremis) amb l'objectiu de guanyar la batalla política. Una dona gran d'origen català sent una gran decepció pels polítics que ataquen els catalans: "Els polítics fan molt de mal; la gent ho veu i es creu que tots els catalans som com la imatge que els interessa donar de nosaltres." (E-23)

Al gràfic 6, es pot apreciar l'evolució en la concepció que té la població espanyola que els governants sempre cerquen els seus propis interessos. Com ja han definit altres autors[35], la caiguda de confiança en les institucions polítiques és una síndrome de desafecció política. Amb el nou mil·leni, aquesta opinió es consolida per d'amunt del setanta per cent de la població, factor que corrobora una creixent desafecció.

Gràfic 6: "Governi qui governi, sempre cercarà els seus propis interessos"(%)

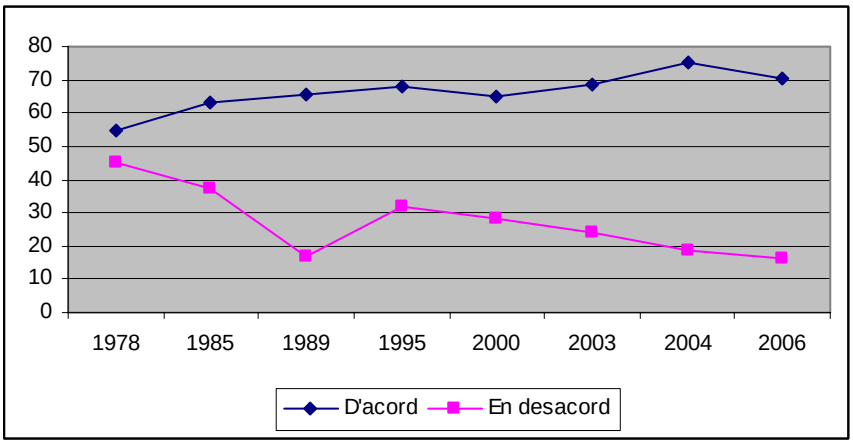

Font: Estudis CIS 1157 (1978), 1237 (1980), 1788 (1989), 2154 (1995), 2387 (2000), (2003), (2004), 2632 (2006)

La meitat dels participants en el treball de camp afirma que no estan identificats amb cap partit polític; no troben cap opció que els agradi. Una causa a destacar d'aquesta falta d'identificació és la mancança d'interès en política: desconeixement del que ofereix cada opció; manca de representació perquè la societat no sap ni el que vol; o bé coneixements molt rudimentaris "PSOE d'obrers, PP de falangistes." (E-4) També destaca certa **barreja esquerra – dreta**: gent que es declara socialista afirma que socialment funciona millor la dreta. D'altres són prou escèptics amb les opcions polítiques, atès que cada partit vol imposar la seva veritat; tothom vol tenir raó. Un adult jove nascut a Euskadi, criat a Navarra i resident a Palma de Mallorca (E-5) indica que totes les opcions li donen fàstic, especialment per com tracten l'assumpte del País Basc. Uns altres no estan identificats per la manera en què s'organitzen els partits i fan llistes tancades. Rebutgen els pactes entre partits després de les eleccions, ja que el resultat final no té res a veure amb el que volen els ciutadans. Alguns són partidaris que es faci una segona volta. Després hi ha un grapat d'entrevistats, poc desafectes, que sí se senten identificats amb un partit, perquè defineix millor els seus ideals, els seus valors, la seva manera de veure la societat i de viure en comunitat. D'altres senten certa predilecció per un partit, sia pel programa electoral que ofereixen, sia per la crítica dura contra el partit en el poder.

Són pocs el subjectes que se senten identificats amb alguns polítics. Es basen en que creuen en les persones i no en els partits. Malgrat la seva concepció ideològica, senten respecte per determinats polítics, perquè comprenen la política com un reflex de les necessitats del ciutadans. Alguns consideren que la imatge pública que dóna un polític no correspon amb el que és la vertadera persona: "Tot el que diuen i representen són només tàctiques polítiques." (E-5) Les tasques reals dels governants són prou complicades i tenen moltes repercussions importants: "Han de complir la seva tasca i no pujar a un nivell de superhome o quelcom per l'estil." (E-13) Hi ha persones que afirmen que els governants

[35] Borge i Serra, 1999

han de ser persones especialitzades en els assumptes determinats als quals es dediquen, professionals molt competents en el seu camp. Aquesta concepció tecnòcrata d'uns polítics professionals i especialitzats, que ja va ser experimentada en els darrers anys de la dictadura franquista, és reclamada de bel nou: "En realitat els partits funcionen com empreses gestores però preferiria elegir directament a empreses de gestió que governessin amb eficàcia." (E-11)

Molt interessant és la concepció de **classe política** que han expressat els entrevistats: "En el segle XVIII hi havia noblesa, ara hi ha una altra casta social que és la classe política que cerca la legitimació a través de les urnes." (E-9) Els polítics són vists com endogàmics, ja que s'organitzen en clans tancats amb fortes barreres d'entrada i practiquen el nepotisme per afavorir familiars i amics. Tenen la seva pròpia moral, els seus propis codis. "Els polítics pretenen reflectir interès per allò que necessites, sembla que ens representen, prometen molt i en realitat fan la seva voluntat per articular els seus propis interessos." (E-12) Com que ostenten el poder legislatiu, amanyen la legislació de tal forma que els afecti més beneficiosament: sous vitalicis per ex-presidents, avions privats per assumptes personals, immunitat parlamentaria. Tots els polítics expressen, amb formes convincents i bones intencions, la necessitat que els ciutadans acudin a votar, per tal de legitimar el seu status. Una excessiva baixada de participació electoral seria una excusa excel·lent per donar un cop d'estat, amb la consegüent pèrdua dels seus privilegis. Com s'afirma en l'assaig d'Aroca[36], l'élite política ha mantingut l'Estat, com a punt d'unió entre allò públic i allò privat, per impulsar els seus plans d'enriquiment il·lícit.

Finalment també s'esmenta que hi ha molta corrupció entre els polítics i que és necessari més control: "Són un colla de lladres." (E-21) De tot això és tracta a l'apartat següent.

6.5. Integritat vs. corrupció

Has fet mai frau a Hisenda o has deixat de pagar multes o tributs? Ho faries? Per què?
Trobes que ets una persona integra? I els demés ciutadans? I els polítics?
Què penses de la corrupció?
Penses que la corrupció és quelcom après o innat?

Per tal de copsar la percepció sobre la corrupció que tenen els ciutadans, s'ha enfrontat la concepció de la pròpia integritat personal al sentiment que els pugui ocasionar el casos públics de corrupció política.

Hi ha un terç dels entrevistats, sobretot els joves més desafectes, que afirmen que han fet frau alguna vegada i matisen que això no es robar, si no deixar de pagar diners. Per exemple confessen haver deixat de pagar multes de tràfic, no pagar el pàrking en zona blava per estalviar diners, no demanar factura en el taller del cotxe per pagar menys, haver-se colat en el bus o no declarar algun treball petit per no pagar impostos. Les causes adduïdes són l'atreviment de fer-ho, l'estalvi de diners o rebel·lia civil davant la mala distribució dels impostos. Uns pocs menys diuen que no han fet frau, encara que si ho poguessin fer ho farien, com ho fan els altres. També alegen que ho farien en cas de necessitat imperiosa o bé per afavorir un persona estimada: "Si pogués col·locar el meu fill en un treball ho faria." (E-15) Altres no fan frau pel poder coercitiu de la Hisenda pública; en tenen por; s'adonen del perill que suposa i que si es descobreix desprès hauran de pagar amb recàrrec. En casos de gran corrupció, afirmen que no té gràcia tenir milions i estar tancat a la presó. Finalment hi ha un altre terç d'entrevistes amb un alt compromís

[36] Aroca, 2000

deontològic i intenten fer sempre tot bé en relació als impostos: "És el nostre deure no fer frau." (E-22); "És il·legal i em sembla immoral fer-ho." (E-22); "Em van ensenyar a no deure res a ningú." (E-13)

És així, com puc apercebre un cert nivell de tolerància vers la petita corrupció, sobretot entre la gent més jove, que forma part de l'entramat cultural i sociològic de la societat de referència més propera. Per contra els casos de gran corrupció, amb un ample recolzament mediàtic, no són gens bé tolerats pels entrevistats. A la taula 5 es pot comprovar que el fet de no evadir impostos ocupa el tercer lloc en les pràctiques d'un bon ciutadà prototípic pel conjunt de la societat espanyola.

Taula 5: Actituds i comportaments del que es considera un bon ciutadà
(0 res d'important, 10 molt important)

El bon ciutadà	Mitjana
Complir sempre amb les lleis i les normes	8.51
Ser solidari amb la gent que està en una situació pitjor	8.31
No evadir impostos	8.24
Votar a les eleccions	7.52
Adoptar una postura crítica amb el sistema polític i econòmic	7.13
Participar en organització i associacions	6.08

Font: Estudi CIS 2632 (2006)

Respecte a la sensació d'integritat personal, la gran majoria dels entrevistats consideren que són persones honestes. Encara que hagin afirmat que han fet algun petit frau esporàdicament, afirmen que sí són persones íntegres; si un cas han fet frau per **imitació**, atès que els altres també ho fan. Els joves consideren que la integritat està en funció del tipus d'estafa: si és petita no ho veuen malament, si és una gran estafa tenen una dolenta percepció. Alguns pensen que la integritat s'aprèn per por a ser sancionat i no pas per ésser una bona persona. Tanmateix, quasi la meitat dels participants admet que són persones íntegres, legals i honestes: "Sinó després em sentiria malament." (E-15); "Són normes que tothom hem de respectar." (E-22); "La meva consciència no m'ho permet; m'ho trec de menjar abans de robar." (E-21) Respecte a la percepció si la resta dels ciutadans són integres, hi ha participants que pensen que sí, d'altres creuen que depèn de cada persona i uns altres consideren que els ciutadans no són integres. Sobretot la gent gran té la impressió que als ciutadans els agrada defraudar per mor de fer-ho: "Vivim en un país de pillastres." (E-16); "El qui enganya o estafa és vist com més llest, com que té més prestigi social." (E-20) És significativa la diferent sensació davant la petita corrupció de la gent jove (més tolerant) i la gent gran (molt més crítica).

Considero anecdòtic i mereixedor de reflexió el que menciona Aroca[37], sota un punt de vista equatorià, sobre la corrupció política. Assegura que és una conseqüència dels valors generats per l'Església catòlica al llarg de la història, quant per exemple, al segle XV, espanyols i portuguesos es varen repartir el nou món, per *gràcia divina*. També s'afirma que els llocs on ha dominat el protestantisme experimenten actualment una corrupció baixa i mitjana, mentre que on ha dominat el catolicisme, com és el cas d'Amèrica Llatina, s'observen nivells alts de corrupció. En el mateix assaig s'indica que quan l'opinió pública té un concepte negatiu de la política, la corrupció es tolera perquè es considera una conseqüència inevitable de l'exercici del poder.

[37] Aroca, 2000

No més hi ha un petit grapat d'entrevistats que consideren que hi ha alguns polítics que sí són íntegres. També es considera que els polítics són menys íntegres que la mitjana de la població, o bé que els polítics *de dalt* han de ser íntegres perquè estan molt controlats. Més de la meitat dels entrevistats, però, afirma rotundament que tots els polítics són corruptes i ho expressen així: "*Ellos se lo guisan i ellos se lo comen*." (E-8); "Els polítics són expertes en corrupció, estafen tot el que poden." (E-12); "No surt a la llum tota la corrupció que hi ha." (E-20); "Omplen la butxaca amb els diners dels ciutadans." (E-8) Qualcú explica que la corrupció moral (de valors socials) està molt estesa entre la classe política; una altra cosa és la prevaricació que es dóna en connivència amb el sector privat, quan s'ajunten els ciutadans no honestos i els polítics no honestos.

La corrupció no és gens bé vista pels ciutadans, encara que fan matisacions. Una dona jove assegura que si la corrupció política li beneficia tant millor (E-1). Altra persona defensa una postura neoliberalista pròxima a la ja esmentada per altres autors[38]: "Quant més es tanca la llei, més s'afavoreix cercar dreceres per esquivar-la." (E-19) Alguns pensen que és una xacra del sistema: "La corrupció a Espanya existeix a tots els nivells i segurament és una de les raons que em fa dubtar més de la democràcia del país." (E-10) Un altre continua amb el discurs del privilegis de la classe política: "Hi ha molta corrupció entre els polítics que no es puneix perquè es protegeixen entre ells." (E-16) També consideren que la corrupció és una qüestió d'oportunitat: "Quantes més oportunitats de robar, més robatoris hi ha." (E-20) El malestar per la corrupció, però, és fa palès. Els sembla ofensiu que els polítics utilitzin els diners públics en benefici propi o per malgastar-lo. Hi ha opinions que expliquen la corrupció pel **factor contagi**; es a dir, depèn molt de l'ambient en que un es troba: "Dins un ambient corrupte i gandul, acabes convertir-te en el mateix." (E-11) Estan en contra de la gran corrupció que esquitxa i contagia els ciutadans. Hi ha partidaris de mesures més repressores per tal d'evitar-la: més control, més sancions: "Que paguin amb la presó i que tornin tot el que han robat." (E-21) Per finalitzar, un participant afirma: "La corrupció és el càncer de la democràcia." (E-7)

És considera prou negatiu el clima de corrupció que domina a Espanya, a les Illes Balears i en molt especialment a l'illa de Mallorca. En període pre-electoral, hi ha hagut diversos escàndols de corrupció urbanística que han esquitxat els polítics. És per això que quasi un terç de la població a Mallorca considera que la causa de la corrupció és el conjunt de la classe política[39].

Gràfic 7: Valoració de la corrupció (0 Molt dolenta, 10 Molt bona)

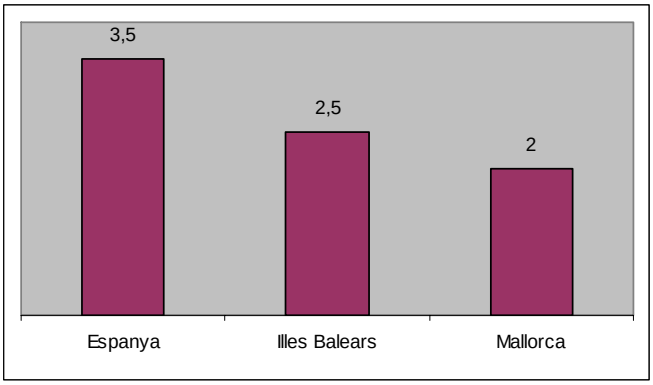

Font: Baròmetres Gadeso. Abril 2007

[38] Aroca, 2000
[39] Quaderns Gadeso, abril 2007

Els entrevistats coincideixen en que la corrupció es quelcom innat. Hi ha un component genètic que predisposa a una persona a ser corrupta: "El que neix per ser lladre, ho és independent del seu càrrec." (E-18) És per això que sempre ha existit i existirà. Un participant compara els humans amb els pollets: "És com un niu on tots els pollets posant el bec; el més fort és el que agafa tot i ataca els seus germans." (E-16) Amb tot, alguns també consideren que la corrupció és apresa en funció de la cultura, de l'educació que es rep i dels costums socials. Com ja s'ha esmentat, hi ha un efecte simpatia: "Si l'altra ho fa, jo també." (E-1)

Arran d'això, vull fer una reflexió sobre el que va esmentar un home madur d'arrels ben mallorquines. Afirmava això: "Preferesc com a dirigent un lladre amb vestit, que a un barbut en mànigues de camisa." (E-20) En un ambient mallorquí de marcada insularitat, la timidesa es barreja amb conversacions plenes de dobles sentits, però amb codis entesos entre els mateixos; així eviten una confrontació directa amb l'interlocutor. La corrupció entre els governants és una pràctica estesa que és freqüentment denunciada en la premsa escrita, però això no els fa res. Malgrat la corrupció que es dóna per descomptada, alguns nadius es deixen dur per les aparences dels candidats, que almenys els ofereixen una certa garantia i confiança.

6.6. Influència mediàtica

Llegeixes, escoltes o veus noticies sobre política?
Compares les notícies que t'arriben a través dels diversos mitjans de comunicació?
Et sents identificat amb les opinions del periodistes?
Tens la teva pròpia opinió d'allò que t'arriba? Hi reflexiones?

En aquest apartat, s'analitza la relació entre els entrevistats i els mitjans de comunicació respecte a les notícies sobre política a les que estan exposats. S'examina la percepció sobre el nivell d'influència o adoctrinament mediàtic apercebut.

Hi ha un bombardeig continu de notícies sobre política i als ciutadans els és molt difícil abstraure's a la influència mediàtica. Els entrevistats s'hi troben exposats a través de la ràdio i la televisió. La gent més jove i desafecte és a la que menys li interessa seriosament; els agraden els detalls divertits, com el preu tant baix d'un cafè que va expressar el president Zapatero (E-1). Altres joves mostren interès pels casos de corrupció, això que fan malament per tal de criticar-los siguin del partit que siguin. Com afirma Chomsky[40], els informatius no estan fets per informar, si no per distraure. Hi ha ciutadans que, independentment del seu nivell de desafecció, mostren simpatia per la **política espectacle** que ofereixen els mitjans de comunicació: els agraden les tertúlies i veure com els polítics o comentaristes se surten dels problemes o paranys que els posen. Alguns entrevistats tenen preferència per notícies no partidistes, pels fets objectius com els debats del parlament sense talls; també comparen diversos mitjans (ràdio, premsa, telenotícies) de diverses tendències polítiques. Altres, per contra, són afins als seus mitjans i mai comparen. Un home jove considera que realment només hi ha notícies sobre polítics: "Tu ets tonto i jo som més llest." (E-9) Troba a faltar un periodisme més seriós: "La política ha passat a un segon pla." (E-9); "Són més notícia les crítiques que es fan entre partits que el rerafons polític." (E-9); "Els mitjans és perden parlant del que s'han dit entre polítics rivals." (E-9)

[40] Chomsky i Ramonet, 2006

Un terç dels participants assegura que sí compara les notícies a través de diversos mitjans. Alguns se sorprenen en comprovar com alguns periodistes poden donar informacions tan distintes sobre un mateix esdeveniment. Aquest fet provoca un cert **desencantament mediàtic** que fa que els ciutadans es decebin i es cansin de comparar. Troben difícil obtenir una informació vertadera del que esta passant, atès que els gestors dels mitjans solen prendre partit per alguna opció política. Pippa Norris ha tractat la influència dels mitjans en aquest desencantament cívic[41].

Un bon grapat d'entrevistats sí se senten identificats amb les opinions dels periodistes i d'altres, més aviat, amb les formes d'alguns periodistes: professionalitat, respecte: "Hi ha molt poc periodisme polític seriós i professional." (E-13) Alguns participants són més escèptics i no es deixen influenciar. Consideren que els mitjans estan molt esbiaixats, i són comprats i controlats pels partits polítics. Un home jove dóna una versió utilitarista dels periodistes. Afirma que la major part dels periodistes compleixen la feina independentment de la seva opinió política personal: "Si volen conservar el seu lloc de feina han d'escriure el que vol el cap." (E-11)

Pel que fa a l'elaboració de la pròpia opinió sobre les notícies polítiques i la reflexió que en fan, hi ha un petit grup d'entrevistats que asseguren que sí tenen una opinió pròpia i que si hi reflexionen (personalment em donen la impressió que volen quedar bé durant l'entrevista). Els que no són tan assertius al menys indiquen que tenen certa predisposició a interpretar. Un altre hi reflexiona al mateix temps que rep l'impacte informatiu i es considera en certa mesura permeable. Un bon grapat d'entrevistats reconeix que es deixa dur més aviat pel que rep dels mitjans. Els més exigents són els entrevistats amb estudis universitaris. Els interessa més la filosofia política, els periodistes seriosos i no pas estadístiques manipulades amb fins molt concrets. S'adonen que els mitjans influeixen més que els partits polítics. Afirmen que no tenen tota la informació al seu abast, que els mitjans oculten, manipulen i filtren informació segons els seus interessos: "Per això, reconec que som influenciable i que puc estar equivocat perquè no tenc tota la informació al meu abast." (E-13); "És difícil mantenir una llibertat d'opinió política amb uns mitjans tant polititzats, pesats i constants." (E-17) Aquesta darrera afirmació és la que explica Chomsky[42] quan diu que s'utilitzen els mitjans de comunicació com a repetidors per saciar-nos amb informació, atès que en la nostra societat mediatitzada, la repetició val per demostració.

És interessant l'opinió de les mares. Una mare jove amb fills petits es fa la seva pròpia opinió sobre la vida política, però hi reflexiona poc: "Tenc moltes preocupacions del dia a dia." (E-12) Altres dones majors de més de 70 anys no es mostren gens interessades sobre les notícies polítiques, no s'assabenten, els deixa neutres, pensen que no tenen res a fer. D'això faig dues lectures: d'una banda, malgrat l'interès que hi pugin tenir, les mares joves tenen massa feina diària amb el treball i la cura dels infants que a penes els deixa temps per reflexionar sobre política; d'altra banda, les dones majors han estat sotmeses en un entorn masclista durant molt d'anys, en el qual la política era un assumpte d'homes i la dona era relegada a les tasques de la casa i la cura dels nins. Aquest fet els fa desinteressar-se personalment de la política i, en tot cas, identificar-se políticament a l'opinió del marit.

El gràfic 8 presenta la confiança de la població espanyola envers diverses institucions. És destacable la confiança en els mitjans de comunicació als quals els ciutadans donen més

[41] Pharr i Putnam (ed.), 2000
[42] Chomsky i Ramonet, 2006

crèdit que a les institucions polítiques. Això, pot explicar la importància de l'ensinistrament polític del ciutadà a través del mitjans de comunicació.

Gràfic 8: Nivell de confiança dels espanyols en diverses institucions
(0 cap confiança, 10 total confiança)

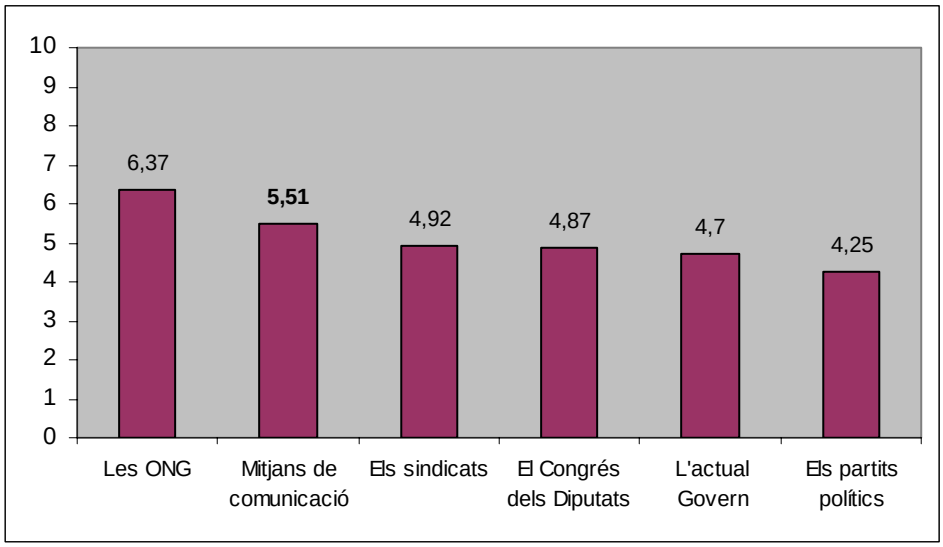

Font: Estudi CIS 2632 (2006)

Vull destacar l'efecte de la **premsa groga**. A més de cercar una major audiència, influeix directament en l'adoctrinament de la ciutadania. Així, hi ha entrevistats que són afins a determinades emissores de ràdio i diaris (més aviat de dretes), i eviten comparar les notícies d'altres mitjans que consideren manejats per l'adversari polític. Els periodistes d'aquesta premsa groga paren especial atenció en la utilització d'un vocabulari calamitós i un to de veu apocalíptic a l'hora de descriure els fets polítics del contrincant. Molt sovint es limiten a fer una interpretació partidista de les notícies, critiquen per mor de criticar i sense rigor periodístic objectiu per tal de copsar més simpatitzants. Això, els permet pujar els nivells d'audiència, i al mateix temps serveixen a determinats partits per fer proselitisme polític i ensinistrar la ciutadania.

6.7. Comportament electoral

Votes normalment?
Sempre elegeixes la mateixa opció o vas canviant? Per què?
Preferiries llistes obertes en les eleccions per elegir persones i no partits?

La participació del ciutadà en la vida política és manifesta principalment en l'exercici del seu dret a vot. El nivell d'abstenció i la volatilitat en els comicis serveixen com indicadors de desafecció política. Vegem com es comporten els participants d'aquesta recerca.

La gent més jove expressa que *passen* d'anar a votar. Pensen que sense el seu vot, no va a haver diferència en el resultat final (E-2). Un altre jove només va votar als 18 anys per la il·lusió d'exercir el seu dret, encara que mai més ho ha fet (E-4). Uns altres adults joves no voten per desídia, encara que qualcú afirma que votaria la mateixa opció. Per contra, quasi la meitat dels entrevistats afirma que sí va a votar, i que és una responsabilitat cívica. Un home adult qüestiona el valor dels vots de cadascun dels ciutadans: "No tots el vots valen el mateix; la democràcia funciona com una comunitat de veïns on tothom paga igual malgrat que no tots utilitzen l'ascensor." (E-19) Respecte a la versió **partit = empresa**, un

altre entrevistat afirma que quantes més empreses (partits) més competència i més control entre elles, i és per això que troba necessari exercir el dret al vot.

Al gràfic 9 es pot comprovar el grau d'abstenció dels residents a Palma de Mallorca (Ajuntament) i a la resta de Mallorca (Consell i Parlament). Pel que fa al Consell de Mallorca, s'ha de tenir en compte que a partir del 2007 i en aplicació del nou Estatut de les Balears, es vota a una urna independent (abans era segregat dels resultats del Parlament segons els votants a la circumscripció de Mallorca). És molt significatiu el nivell d'abstenció a Palma de Mallorca on en els darrers comicis puja a quasi la meitat de l'electorat. L'evolució d'abstenció electoral en un territori marca l'interès i, com extensió, el grau de desafecció política dels ciutadans.

Gràfic 9: Evolució de l'abstenció en les eleccions autonòmiques (%)

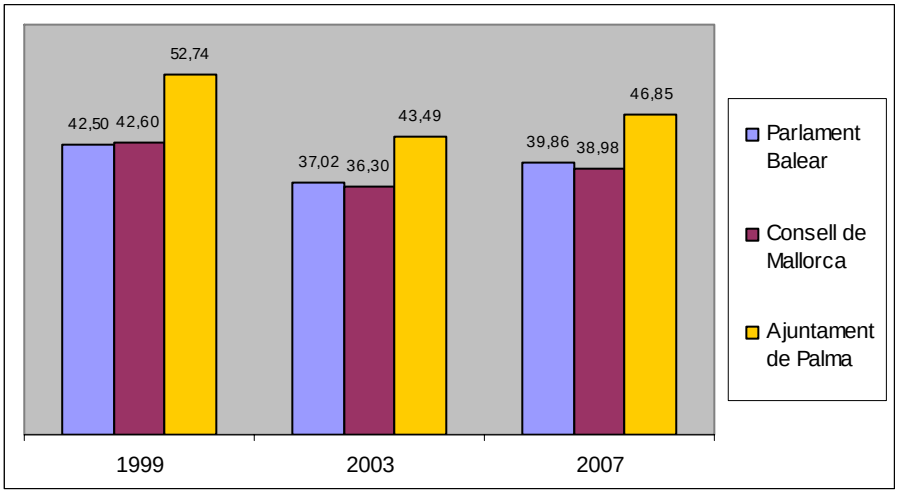

Font: Junta Electoral de les Illes Balears; Diario de Mallorca 28.05.2007

La democràcia espanyola presenta signes d'una certa maduresa jove, sense encara arribar a la consolidació d'altres estats europeus[43]. Considero interessants els comentaris de dos persones en la cinquantena, que eren joves i plenes d'energia quan varen viure la transició, i que fan palès el descontentament amb la materialització i l'esdevenir de la democràcia: "Abans tenia il·lusió. Ara la política és una qüestió més tècnica que humana, supeditada al guany de diners." (E-19); "Quan va morir Franco vaig votar amb una il·lusió inimaginable les primeres vegades, perquè somniava amb la democràcia i amb els nous sistemes de govern com ara la justícia, la democràcia i la llibertat. A mesura que s'han anat succeint els governants i per als que tenim memòria de l'evolució dels que han anat pujant, m'he decepcionat i m'he adonat que Maquiavel era un sant." (E-17) La falta de correspondència entre funcionament polític i les expectatives dels ciutadans d'aquesta cohort és lo que Huntington consideraria encara trets de nova democràcia[44]. En aquesta recerca m'he assabentat de l'existència de diferents generacions polítiques a Espanya, com ja han esmentat altres autors: "El concepte de generació política està basat en la idea que els esdeveniments polítics marquen les distintes generacions, i els confereixen unes pautes peculiars i duradores d'actituds i comportaments polítics."[45]

Pel que fa a l'opció de vot, un poc més d'un terç dels entrevistats afirma que sempre elegeixen la mateixa opció. Ho fan per ideals polítics, perquè és senten més identificats

[43] Torcal, 2001
[44] Huntington, 1968
[45] Montero et al, 1998

amb determinada opció (en contraposició a altres alternatives que no els agraden gens). Una minoria assegura que podria canviar alguna vegada, però com cosa puntual. Un altre quart de participants confirma que van canviant d'opció: segons han funcionat en la legislatura anterior per ser pràctic i conseqüent; segons aperceben el que convé al seu territori; segons el programa electoral; segons les persones que integren els partits. La meva interpretació és que el traspàs de vots d'un partit polític a un altre indica la massa de població amb concepcions polítiques vulnerables que varien la seva voluntat de sufragi en funció dels esdeveniments o de la capacitat de gestió que aperceben dels partits. Al gràfic 10 s'observa l'evolució del vot a les Balears. Destaca l'estabilitat de la dreta enfront de la volatilitat de l'esquerra. És molt significatiu el poder d'un partit frontissa nacionalista com UM, amb un percentatge de vots prou reduït, que pacta amb la dreta o amb l'esquerra i té la clau del govern en les institucions polítiques de l'illa.

Gràfic 10: Evolució del vot a les Illes Balears en tots els comicis de la democràcia (%)

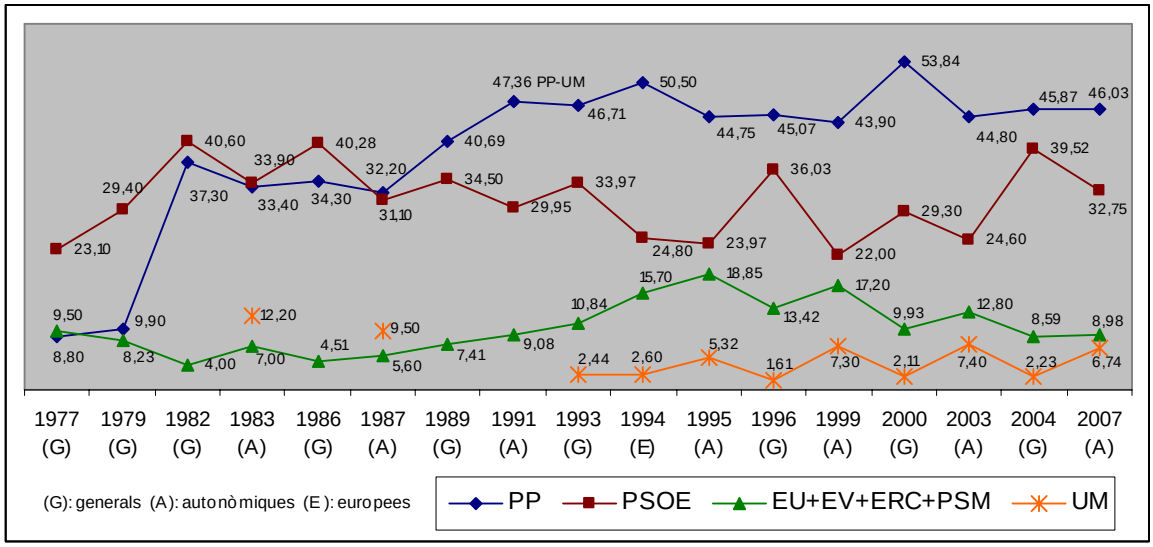

Font: Elaboració pròpia i dades del diari Última Hora, 28.05.2007

Un entrevistat dóna una **versió utilitarista** de la seva actitud com a elector. Deixant de banda les conviccions per consciència, el que s'estima més és maximitzar el seu benefici individual: "El més important és el dia a dia: pagar la hipoteca, mantenir la feina al organisme públic en el qual estic contractat, sobreviure. Per això voto l'opció que més em pot beneficiar. A l'igual que els partits polítics ens utilitzen, jo em faig servir d'ells amb el meu vot per tal de protegir el meus interessos." (E-11) Interpreto aquesta visió com una conseqüència de l'individualisme actual en què s'enalteixen els interessos propis a costa dels interessos socials, a més d'una actitud de convertir en positiva la desafecció i trobar una utilitat pràctica a la política en mig de tanta crítica i malestar.

A la pregunta si prefereixen llistes obertes en les eleccions, quasi la meitat dels participant ha contestat en afirmatiu; només dues persones prefereixen votar a partits. En general, prefereixen identificar-se amb persones i no amb partits. Per contra, troben que això és un poc utòpic; potser podria funcionar en petites localitats on sí seria més viable un sufragi més directe. En aquest sentit, és destacable la participació en els comicis locals de 2007 de formacions independents amb reconeguts personatges públics com a caps de llista. En aquest cas, a l'ajuntament de Torrelodones a Madrid, un actor i un conegut periodista de ràdio s'han presentant en una formació independent. Respecte a la inviabilitat d'oferir llistes obertes, un entrevistat assegura que aquest fet impediria als partits formar els seus clans, i els desmuntarien l'estructura en la qual donen cabuda a incompetents als quals els

volen beneficiar amb les prebendes de la política. És per això, que a la *classe política* no li interessa les llistes obertes.

6.8. Participació vida pública

Participes en la vida política o pública d'alguna altra forma?
Fas alguna activitat de voluntariat?

Quasi la meitat dels entrevistats assegura que no participen en la vida política de cap altra forma, a banda d'anar a votar. Les raons exposades són la manca de temps atesa la dedicació al treball i/o a la família. Aquesta actitud és semblant a la resta de l'Estat.

Gràfic 11: "El vot és la única manera que la gent com jo té d'influir en política"

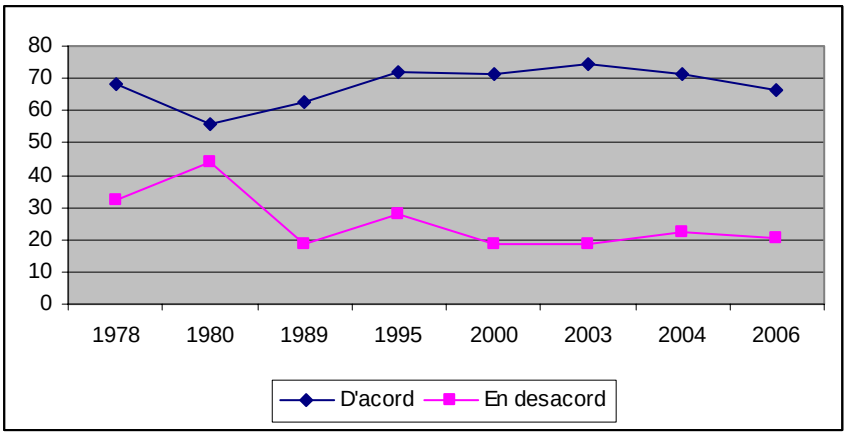

Font: Estudis CIS 1157 (1978), 1237 (1980), 1461 (1985), 1788 (1989), 2154 (1995), 2387 (2000),(2003), (2004), 2632 (2006)

Els qui consideren que sí participen en la vida pública d'altres formes, es poden classificar segons tres vessants: socio-polític, personal i públic.

En el vessant socio-polític destaca l'actitud d'una mare de família treballadora, la participació de la qual es limita a criticar els polítics amb les veïnes pel mor de criticar. Per altra banda està l'actitud d'una dona jove que hi participa informant-se per estar assabentada del que passa i no quedar malament, malgrat que no li agrada "fer petar la xerrada sobre política." (E-2) Gent més adulta d'edat madura confessa haver participat en alguna manifestació, inclòs en un entorn no democràtic quan això no es podia fer. Altres adults materialitzen l'activitat política en activitats com fer pressió en discussions o debats públics o privats, escriure editorials en premsa o, escassament, participar en plataformes ciutadanes reivindicatives. Destaca que cap dels entrevistats està involucrat en activitats de militància partidista. La participació política per vies alternatives és encara prou baixa i distaria del que Di Palma considera una antiga democràcia[46].

A la taula 6 es troben les activitats més freqüents que ha realitzat la població espanyola en un període d'un any. És significatiu que la major part d'aquestes activitats són de caire individual i que a penes impliquen una participació social o política activa.

[46] Di Palma, 1970

Taula 6: Activitats socio-polítiques realitzades en un període de 12 mesos

Nivell de participació ciutadana en accions socials o polítiques a Espanya	
Donar o recaptar diners per una bona causa	26,2%
Signar una petició	23,4%
Comprar certs productes deliberadament per raons polítiques, ètiques o mediambientals	17,9%
Assistir a una manifestació	17,4%
Boicotejar o deixar de comprar productes per raons polítiques, ètiques o mediambientals	14,2%
Participar en una vaga	8,1%
Assistir a una reunió política o a un míting	7,1%
Contactar o intentar contactar amb un polític per expressar-li les seves opinions	6,2%
Enviar missatges polítics, SMS, a través del mòbil	2,0%
Participar en un fòrum o grup de discussió política a Internet	1,9%
Participar en activitats il·legals de protesta (tallar el tràfic, encadenar-se, etc.)	1,1%

Font: Estudi CIS 2632 (2006)

A l'àmbit personal, un entrevistat considera que participa socialment en preparar-se millor com a professional i en ser bon pare de família. Declara que la seva família és com una petita *polis* "esposa i sis fills" (E-13). Un altre home madur (E-19) reconeix que participa com a ciutadà en comportar-se cívicament, sense crear problemes, en tenir una actitud personal de cura vers el que és de tothom i per a tothom. Considera que ha ser un compromís natural envers la societat.

Respecte a altre tipus de participació pública, hi ha gent que considera que ja hi pren part en llegir els diaris o en intervenir en fòrums virtuals en els quals compartir informació i interessos comuns. Altra persona vota ocasionalment a representants sindicals a la feina encara que desconfia perquè "els sindicats només cerquen vots i després fan el que volen" (E-12). Un home madur (E-16) col·labora ocasionalment com a radioafeccionat amb la Creu Rotja i Protecció Civil. Finalment, la gent gran és la que s'ha mostrada més activa: participació en l'organització d'un gremi professional, implicació en les activitats d'una associació de dones del barri; ensenyament de ball regional a un casal de la ciutat.

Gràfic 12: Pertinença de la població espanyola a grups o associacions d'interès social (%)

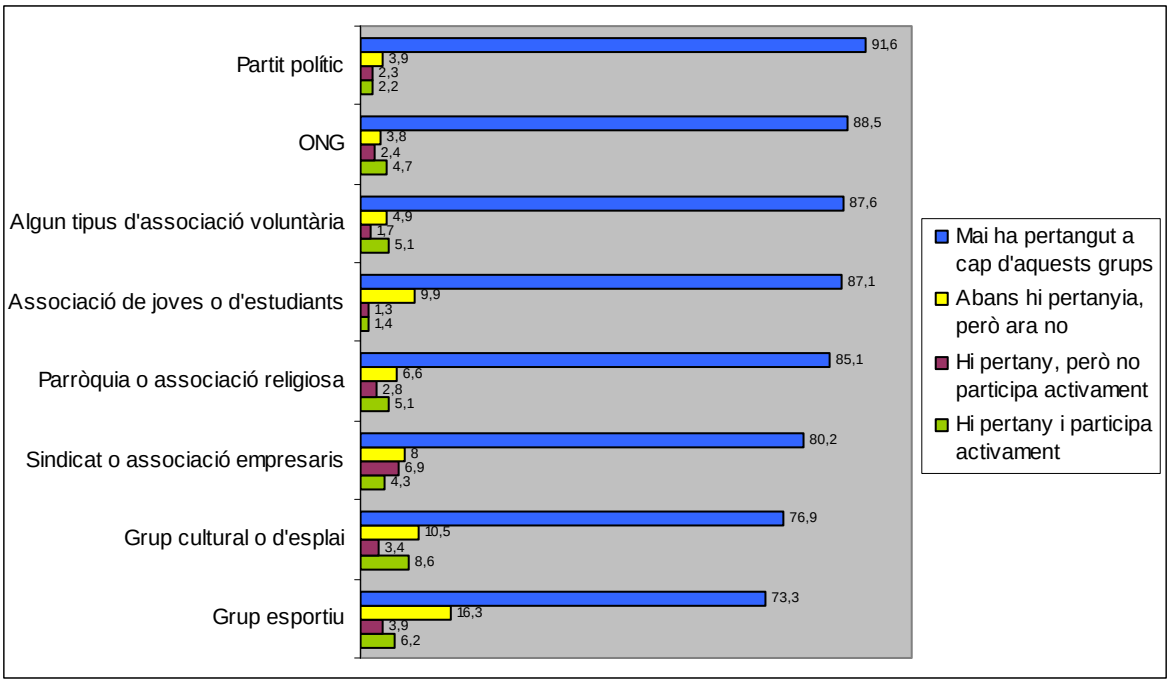

Font: Estudi CIS 2632 (2006)

Al gràfic 12 es pot comprovar el nivell de participació en grups o associacions d'interès social al conjunt de l'Estat espanyol. L'afiliació a partits polítics és la que presenta un nivell de no-participació més elevat, la qual cosa confirma l'escàs interès de la població en la política activa i corrobora la seva desafecció amb el sistema polític[47].

En el treball de camp, es troben a faltar referències de participació pública del jovent, fet que puc interpretar com un desinterès significatiu pels assumptes públics i una certa fragmentació en les relacions socials. Pel que surt a les entrevistes, tot això pot ser conseqüència de la manca d'utopies compartides atesa la immersió en un entorn consumista i individualista en el qual poden obtenir el que desitgen sense esforç.

6.9. Percepció de desafecció política

Parla'm dels teus sentiments vers la política.

Amb la percepció de desafecció política es finalitza el procés d'anàlisi. Com una mena de síntesi de tot el que els participants han manifestat al llarg de l'entrevista, se'ls convida a expressar en molt poques paraules els seus sentiments vers la política. Els qualificatius estan en línia amb el que Torcal defineix com de desafecció política[48].

Les percepcions dels que han valorat amb més puntuació la seva desafecció política és poden agrupar en diversos conceptes:

> ***Tantsemenfotisme***: indiferència "Passo de la política." (E-4); "Em rellisca." (E-8); "Ja tenc prou amb les meves preocupacions diàries." (E-12); desconeixement "No entenc res de política i per què m'he d'encalentir el cap." (E-21); "La política és quelcom massa críptic per a mi." (E-23); un de ciències: "No m'agrada la política, ni res que tingui a veure amb la història." (E-4); també hi ha persones que senten que la política és una cosa aliena a la seva persona. Altres descriptors utilitzats són: avorriment, desinterès, apatia, abúlia.
>
> **Malestar psicològic**: ràbia "Els polítics faran el que vulguin malgrat el que em passi." (E-8); fàstic "Només es conten històries que creen mal ambient; no perd el temps en això." (E-5); impotència: "Jo no hi puc fer res." (E-1); vergonya "Posen els més pardals a dirigir el país." (E-2); distanciament "Els manca proximitat al ciutadà." (E-12); "L'Estat no és una senyera, sinó un conjunt de persones de carn i ossos que fan feina cada dia per un sou." (E-17); i també els suggereix brutícia, frustració, falsedat, desolació.
>
> **Manipulació**: "La política ben feta em pareix molt bé, però estic fart de tanta manipulació." (E-5); "Desconfio dels polítics; tot està molt manipulat." (E-11); "No estic satisfeta amb tanta crispació; això només serveix per radicalitzar la gent." (E-6); "Els polítics no són constructius." (E-1); "La política és separatista, excloent. No fan feina plegats pel conjunt de la societat." (E-22); "Són corruptes, manegen diners públics segons els seus interessos propis." (E-12); "No treballen per construir un país millor, sinó per mantenir una quota de poder." (E-11); "L'honestedat és la gran desconeguda dins la política." (E-5) Aquesta opinió lapidària serveix per sintetitzar aquest paràgraf: "La política és l'art de dir una mentida i que sembli una veritat." (E-12)

[47] Di Palma, 1970
[48] Torcal, 2001

Els que han puntuat l'índex de desafecció política amb la puntuació més baixa, no és que estiguin molt contents amb la política, ans al contrari. En aquest cas, la desvinculació amb el sistema democràtic es torna insatisfacció política. Troben que la política és necessària, però fan les següents matisacions:

> **Reflex de l'ésser humà**: "La política és part de la condició humana: implica tot el que és bo i tot el que és dolent"; "La política és un reflex de l'ésser humà, malgrat que ara s'enalteix la part pitjor de la persona." (E-17)
>
> **Necessitat d'una política neta**: "La política és necessària per organitzar la societat, però sense corrupció." (E-18); "La política és una *merda*, però és necessària." (E-16); "Manca sinceritat i sobra manipulació." (E-7)
>
> **Professionalitat dels polítics**: "La política és una professió que no m'afecta res personalment, ja que no visc de la política ni hi participo activament." (E-3); "Han de ser treballadors al servei públic amb un prestigi guanyat pels seus mèrits personals al llarg de les seves carreres." (E-17); "Els polítics estan molt estancats, no innoven." (E-14); "S'hauria d'acabar amb aquesta divinització dels polítics, i la immunitat que els permet fer el que volen i que els converteix en poc menys que estrelles de cinema interpretant el seu paper." (E-9)
>
> **Implicació personal**: "Estem poc implicats, hauríem d'exigir als nostres representants que facin millor el seu treball mitjançant articles de premsa i plataformes ciutadanes." (E-15); "Als EUA els *lobbies* tenen una funció pública molt important i formen part del sistema." (E-13); "Ens hem de mullar el cull." (E-17); "No m'implico a nivell de participació, però sí m'interessa perquè m'importa la política i m'afecta." (E-18); "M'interessa perquè som part de la societat, una altra cosa és que em senti identificat." (E-9)
>
> **Més educació política**: "No ens eduquen per sentir que la política és important." (E-17)
>
> **Confiança en el futur**; ja per concloure aquesta opinió esperançadora: "Amb els anys, ens anirem democratitzant cada vegada més, com els països més avançats." (E-17)

A partir de l'anàlisi i a mena de síntesi, present una **descripció del fenomen de desafecció política** que corrobora i amplia la hipòtesi inicial d'estudi:

"La desafecció política s'explica com el fenomen de desvinculació amb el sistema democràtic i amb la vida política que experimenten els ciutadans en un territori determinat. Aquesta desvinculació està originada per diversos factors, independentment de la legitimitat atorgada a la democràtica. El **desinterès** polític és el factor més desvinculant, atès que es considera la política com quelcom aliè al ciutadà: indiferència, desconeixement, avorriment. El **descontentament** polític esdevé desafecció quan la persona deixa de confiar en la gestió de la classe política: ineficàcia, corrupció, manipulació. Finalment, la **insatisfacció** política apareix en els ciutadans menys desafectes que expressen el seu malestar degut a la materialització que els polítics fan de la democràcia."

A l'annex 2 es troben diferents vinyetes que recullen la percepció política de la ciutadania de forma hilarant. Les vinyetes s'han agafades dels diaris a Palma de Mallorca durant el període d'elaboració d'aquesta recerca.

7. CONCLUSIÓ

En aquesta recerca s'analitza la desafecció política dels ciutadans a Palma de Mallorca tractada com una desvinculació amb el sistema democràtic, que està gestionat per la classe política en el poder. La investigació ha estat possible una vegada s'ha establert un marc teòric amb allò que ja s'ha dit sobre el tema, s'ha establert un model d'anàlisi, s'han recollit les dades, s'han analitzat els resultats i s'han interpretat sota el meu punt de vista. A continuació present un recull dels resultats més significatius.

L'anàlisi comença amb l'índex de desafecció política, que expressa numèricament el grau de desvinculació política amb què els participants acaben les entrevistes. El nivell més alt es troba entre les dones en general, i molt especialment entre les dones majors o les dones amb estudis primaris. El nivell més baix de desafecció correspon als homes amb estudis primaris i a les persones adultes madures que han viscut activament la transició a la democràcia.

La cultura política dels entrevistats és limitada i, a vegades, prou escassa i dispersa. Es fa palesa una certa mancança d'interès polític, sobretot entre els participants amb menys nivell d'estudis i mares amb nins petits. Només els universitaris de formació més humanista mostren un cert rigor en parlar sobre democràcia i política.

La major part dels entrevistats tenen la sensació que vivim una democràcia imperfecta en què la representació política en els òrgans de govern dista bastant de la voluntat dels electors. L'estat del benestar presenta dues lectures: els ciutadans als quals els resulten insuficients les ajudes de l'Estat, i els ciutadans que rebutgen aquesta concepció paternalista. Malgrat les imperfeccions, la democràcia és el sistema d'organització social que prefereixen els entrevistats; no coneixen cap altre sistema que pugui funcionar millor. L'Administració pública produeix descontentament i a pesar de la mala imatge del funcionariat, la gestió depèn de la perícia dels polítics en el govern.

La percepció dels entrevistats sobre l'actuació del polítics és prou mediocre. Consideren que no gestionen amb eficàcia els assumptes públics. Alguns reclamen uns polítics més tecnòcrates que siguin especialistes en els afers que han de gestionar. Els residents a Palma de Mallorca procedents d'altres comunitats són molt sensibles a la situació política dels seus llocs d'origen (especialment País Basc i Catalunya), i la manipulació que en fan el polítics. És molt significativa l'opinió de la ciutadania que els polítics cerquen el seu propi benefici personal i que només els interessa captar votants per legitimar la seva posició. Els ciutadans rebutgen obertament els pactes que fan els grups polítics per tal d'atènyer el poder, perquè consideren que el resultat final dista molt de la voluntat del conjunt de la societat. La classe política es vista com una nova élite social, de caire endogàmic i fortes barreres d'entrada, que consolida legítimament els seus privilegis a través de les urnes.

La petita evasió de taxes i impostos és una pràctica que no està mal vista, sobretot entre el jovent. El component cultural de tolerància vers la petita corrupció no afecta la pròpia imatge d'integritat personal. La imitació i el factor contagi fan que els ciutadans estiguin més predisposats a realitzar petits actes corruptius. Només un terç dels entrevistats presenta un alt compromís deontològic que els impedeix la realització d'actes il·legals. La corrupció entre la classe política és amplament condemnada i criticada pel conjunt dels entrevistats, malgrat que els nadius mallorquins s'hi han acostumat, sense fer res per evitar-la.

Els mitjans de comunicació influeixen més activament en l'adoctrinament polític del ciutadà que les institucions polítiques. A una bona part de la població li agrada la política espectacle que ofereixen els mitjans i utilitzen la informació per criticar la situació política amb els seus coneguts com una mena d'entreteniment. Els entrevistats amb un nivell d'estudis superior s'adonen del poder d'ensinistrament polític dels mitjans atesa l'elevada politització, dubten de la veracitat del que els arriba i reconeixen que són influenciables perquè no tenen altra forma de conèixer la veritat. Els periodistes de premsa groga fan servir un vocabulari calamitós i un to de veu apocalíptic per tal de fer proselitisme polític i pujar el seu nivell d'audiència.

La gent jove és en general més refractària a anar a votar. L'abstenció en les eleccions municipals de 2007 a l'Ajuntament de Palma de Mallorca ha estat prop del cinquanta per cent en els darrers comicis, cosa que confirma la desafecció política dels ciutadans. Les persones majors de cinquanta anys estan decebudes per l'esdevenir de la democràcia i han perdut moltes de les il·lusions que tenien amb la transició. La volatilitat en l'opció de vot és més acusada en els votants d'esquerres, mentre que una formació nacionalista frontissa té la clau del govern en las institucions polítiques més importants de l'illa. Els ciutadans prefereixen llistes obertes, però pensen que a la classe política no li interessa, atès que es desmuntarien els seus clans.

La participació en la vida pública i política de la majoria dels entrevistats es limita a l'opció d'anar a votar. Consideren que ja hi participen prou en llegir la premsa o en intervenir en discussions sobre política. La participació activa en la vida política és, però, quasi inexistent. La gent gran és molt més participativa en activitats socials organitzades que el jovent.

La recerca conclou amb una expressió dels sentiments que provoca la política als entrevistats. Els participants amb l'índex de desafecció més alt responen amb descriptors que es poden classificar en tantsemenfotisme, malestar psicològic, i manipulació. Els participants que han valorat la seva desafecció com baixa matisen que la vida política és un reflex de l'ésser humà. A més insisteixen en la necessitat d'una política més neta, en la professionalitat dels polítics, en la implicació personal i en més educació política.

Finalment, es corrobora i s'amplia la hipòtesi inicial d'estudi amb una descripció del fenomen: "La desafecció política s'explica com una desvinculació amb el sistema democràtic i amb la vida política a causa del desinterès, el descontentament i la insatisfacció política dels ciutadans."

7.1. Ras i curt

Per il·lustrar la descripció conclusiva del fenomen de desafecció política, a continuació s'exposen les opinions més sobresortints que els ciutadans han expressat durant les entrevistes.

- "La democràcia pot ser una utopia, però vivim en el sistema més pròxim a aquesta utopia." (E-7)
- "La democràcia és com l'anarquia: una il·lusió." (E-19)
- "Vivim en *partitocràcia*, ja que el poder està en mans dels partits polítics; tota l'organització social gira al voltant dels interessos dels partits." (E-10)
- "El sistema de representació parlamentària està mal fet, atès que a les Illes, moltes vegades les minories tenen més poder que les majories." (E-9)
- "Els partits frontissa nacionalistes fan que la representació actual no correspongui a la realitat social ni a les necessitats de la ciutadania." (E-9)

- "En la postguerra m'obligaven a 'hablar en cristiano', amb la democràcia ja podia expressar-me en la meva llengua i això era fabulós." (E-23)
- "El canvi (polític) comença per un mateix en ser més participatiu, més comunicatiu, en fer la vida més agradable als altres." (E-19)
- "A la Seguretat Social no atenen bé als espanyols; hi ha llargues llistes d'espera i ens deixen morir." (E-21)
- "Els polítics són persones que només volen arribar al poder per lucrar-se i agafar tot el que poden per viure tan ricament." (E-8)
- "És més important pels polítics exercir el poder, que no pas exercir l'autoritat amb responsabilitat." (E-20)
- "Són uns *poca-soltes*, pareixen uns ases al parlament; alguns polítics només ofenen i ataquen, i fan el ridícul." (E-23)
- "En realitat els partits funcionen com empreses gestores però preferiria elegir directament a empreses de gestió que governessin amb eficàcia." (E-11)
- "En el segle XVIII hi havia noblesa, ara hi ha una altra casta social que és la classe política que cerca la legitimació a través de les urnes." (E-9)
- "Tots els polítics són un colla de lladres." (E-21)
- "Si pogués col·locar el meu fill en un treball ho faria." (E-15)
- "És el nostre deure no fer frau." (E-22)
- "Vivim en un país de pillastres." (E-16)
- "El qui enganya o estafa és vist com més llest, com que té més prestigi social." (E-20)
- "(Els polítics) *Ellos se lo guisan i ellos se lo comen*." (E-8)
- "Quant més es tanca la llei, més s'afavoreix cercar dreceres per esquivar-la." (E-19)
- "Dins un ambient corrupte i gandul, acabes convertir-te en el mateix." (E-11)
- "La corrupció és el càncer de la democràcia." (E-7)
- "És (la corrupció innata) com un niu on tots els pollets posant el bec; el més fort és el que agafa tot i ataca els seus germans." (E-16)
- "Preferesc com a dirigent un lladre amb vestit, que a un barbut en mànigues de camisa." (E-20)
- "Són més notícia les crítiques que es fan entre partits que el rerafons polític." (E-9)
- "Hi ha molt poc periodisme polític seriós i professional." (E-13)
- "És difícil mantenir una llibertat d'opinió política amb uns mitjans tant polititzats, pesats i constants." (E-17)
- "No tots el vots valen el mateix; la democràcia funciona com una comunitat de veïns on tothom paga igual malgrat que no tots utilitzen l'ascensor." (E-19)
- "Abans tenia il·lusió. Ara la política és una qüestió més tècnica que humana, supeditada al guany de diners." (E-19)
- "A l'igual que els partits polítics ens utilitzen, jo em faig servir d'ells amb el meu vot per tal de protegir el meus interessos." (E-11)
- "No entenc res de política i per què m'he d'encalentir el cap." (E-21)
- "No ens eduquen per sentir que la política és important." (E-17)
- "No m'agrada la política, ni res que tingui a veure amb la història." (E-4);
- "La política és separatista, excloent. No fan feina plegats pel conjunt de la societat." (E-22)
- "La política és l'art de dir una mentida i que sembli una veritat." (E-12)
- "La política és un reflex de l'ésser humà, malgrat que ara s'enalteix la part pitjor de la persona." (E-17)
- "La política és una *merda*, però és necessària." (E-16)
- "Els polítics han de ser treballadors al servei públic amb un prestigi guanyat pels seus mèrits personals al llarg de les seves carreres." (E-17)
- "Amb els anys, ens anirem democratitzant cada vegada més, com els països més avançats." (E-17)

8. ANNEXOS

8.1. Annex 1: guió de l'entrevista

Nom / codi: **Data:** **Sexe:**

Edat: **Lloc de naixement:** **Estudis:**

Experiència democràtica

1. Com anomenaries el sistema o règim polític en què vivim? Per què? Què es per a tu la democràcia?

2. Quin tipus democràcies coneixes? Quins són els partits polítics en el poder a les regions i als països del teu entorn? Quins altres sistemes polítics coneixes?

Legitimitat del sistema

3. Vivim en democràcia? En quina mesura estàs content de viure en democràcia? Pot haver un altre sistema d'organització social que funcioni millor per als ciutadans?

4. Estàs satisfet amb el funcionament de l'Administració pública?

Funcionament polític

5. Estàs satisfet amb l'actuació dels polítics? Per què? Et sents identificat amb algun partit polític? I amb algun polític?

6. Has fet mai frau a Hisenda o has deixat de pagar multes o tributs? Ho faries? Per què? Trobes que ets una persona integra? I els demés ciutadans? I els polítics? Què penses de la corrupció? Penses que la corrupció és quelcom après o innat?

Vinculació a l'esfera pública

7. Llegeixes, escoltes o veus noticies sobre política? Compares les notícies que t'arriben a través dels diversos mitjans de comunicació? Et sents identificat amb les opinions del periodistes? Tens la teva pròpia opinió d'allò que t'arriba? Hi reflexiones?

8. Votes normalment? Sempre elegeixes la mateixa opció o vas canviant? Per què? Preferiries llistes obertes en les eleccions per elegir persones i no partits?

9. Participes en la vida política o pública d'alguna altra forma? Fas alguna activitat de voluntariat?

10. Parla'm dels teus sentiments vers la política. Valora de 0 a 10 la teva desafecció política. (0= m'interessa molt, molt involucrat, hi participo gustosament, és molt necessària; 10= no en sé res, no m'interessa, descontentament, fàstic, crispació)

8.2. Annex 2: vinyetes

A tira limpia
J.M. Barceló
Modelo prêt-à-porter para político mallorquín primavera 2007 (año electoral)

LA MANZANA POLÍTICA POLITIZA EL CESTO
escapula.com

Pau per Tots
Dibujo: Pau
porque aún queda mucho por destruir...
VOTA
Partido Ladrillista
escapula.com

Pau per Tots
Dibujo: Pau
NO SÉ, HAY ALGO EN ESA SONRISAA...
VOTA
LLOP
escapula.com

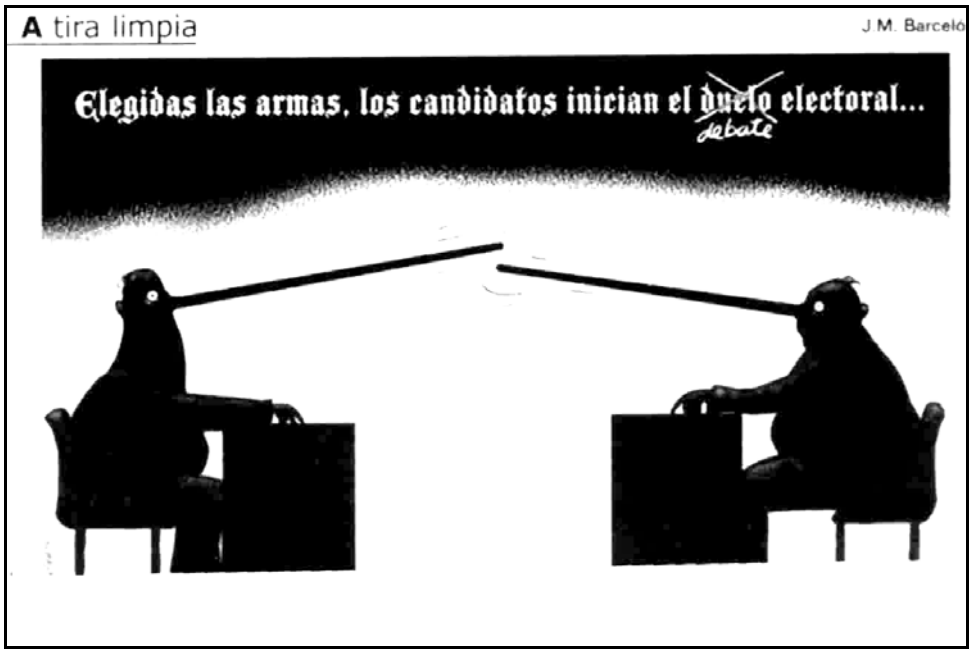
A tira limpia
J.M. Barceló
Elegidas las armas, los candidatos inician el ~~duelo~~ debate electoral...

A tira limpia
J.M. Barceló
PAPI... ¿LOS POLÍTICOS MALLORQUINES RECICLAN LOS VOTOS, COMO EL TUYO, PARA CONVERTIRLOS EN PAPEL HIGIÉNICO O LOS USAN DIRECTAMENTE...?

REFERÈNCIES

AROCA, R. (2000) *Corrupción, élites, democracia y valores. Ensayo sobre la fenomenología de la corrupción*. Equador: www.monografias.com/trabajos5/corrupc/corrupc.shtml

BARTOLINI, S. (1988) *Manual de ciencia política*. Madrid: Alianza.

BORGE, R. i SERRA, J. (1999) *Noves tendències participatives en les democràcies contemporànies*. Barcelona: UOC.

CHOMSKY, N. i RAMONET, I. (2006) *Cómo nos venden la moto. Información, poder y concentración de medios*. Barcelona: Icaria.

DAHL, R.A. (1992) *La democracia y sus críticos*. Barcelona: Paidós.

DAHL, R.A. (1999) *La democracia: una guía para los ciudadanos*. Madrid: Taurus.

DAHL, R.A. (1989) *La poliarquía. Participació y oposición*. Madrid: Tecnos.

DI PALMA, G. (1970) *Apathy and Participation. Mass Politics in Western Societies*. New York: The Free Press.

GUÉHENNO, J.M. (1995) *El Fin de la democracia: la crisis política y las nuevas reglas del juego*. Barcelona: Paidós.

HUNTINGTON, S. (1968) *Political Order in Changing Societies*. New Haven: Yale University Press.

ÍÑIGUEZ L. i VÁZQUEZ F. (1994) *Legitimidad e historicidad del sistema democrático: análisis de las concepciones cotidianas de democracia*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, http://antalya.uab.es/liniguez/Materiales/013.pdf

LIJPHART, A. (1999) *Las Democracias contemporáneas: un estudio comparativo*. Barcelona : Ariel.

MONTERO, J. R., GUNTHER, R., i TORCAL, M. (1998) *Actitudes hacia la democracia en España: legitimidad, descontento y desafección*; dins "Reis" 83/98, pàgs. 9-49.

PHARR, S. J. i PUTNAM, R. D. (ed.) (2000) *Disaffected Democracies. What's Troubling the Trilateral Countries*. Princeton: Princeton University Press.

QUADERNS GADESO (2007) *Anàlisi de la realitat socioeconòmica de les Illes Balears*. Palma de Mallorca: Extra electrònic abril, núm. 95.

TORCAL, M. (2001) *La desafección en las nuevas democracias del sur de Europa y Latinoamérica*, dins "Revista Instituciones y Desarrollo" 8 i 9. Barcelona: Institut Internacional de Governabilitat de Catalunya.

VALLES, M. (1997) *Técnicas cualitativas de investigación social*. Madrid: Síntesis.

CENTRO DE INVESTIGACIONES SOCIOLÓGICAS, www.cis.es

FUNDACIÓ GADESO, www.gadeso.org

GRAN DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA, http://ec.grec.net/lexicx.jsp?GECART=0106718

INSTITUT BALEAR D'ESTADÍSTICA, www.caib.es/ibae/demo/pob/2006/T199.htm

JUNTA ELECTORAL DE LES ILLES BALEARS, www.eleccionsbalears.es

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA, www.rae.es

DIARIO DE MALLORCA, estadístiques resultats electorals 28.05.2007; vinyetes extretes en el període gener 2007 - juny 2007. Palma de Mallorca: Diario de Mallorca.

ÚLTIMA HORA, estadístiques resultats electorals 28.05.2007; vinyetes extretes en el període gener 2007 - juny 2007. Palma de Mallorca: Grupo Serra.

EPÍLEG

El meu procés personal de recerca va començar amb l'elecció de l'assumpte sobre el qual volia escriure el TFC. Em vaig creuar amb el terme "desafecció política" al mòdul de Noves tendències participatives en les democràcies contemporànies de l'assignatura Institucions polítiques i socials contemporànies. He hagut de fer successives acotacions de la pregunta inicial per tal de fer la investigació més viable en el període d'un any acadèmic.

En la primera etapa, "La recerca en Humanitats" (LRH), he cercat bibliografia i fonts estadístiques, malgrat que encara no tenia prou clar com quedaria la pregunta inicial. Durant el TFC he hagut de corregir el plantejament del model d'anàlisi i la metodologia, atès el desenvolupament de la recerca: he retocat les dimensions i els indicadors, i he prescindit d'algunes tècniques de recerca.

Al segon semestre, començava el TFC amb la recollida de dades. En general les entrevistes han estat prou fluïdes amb l'excepció d'algunes dificultats amb un parell de persones: falta de temps i reacció adversa a parlar de política. Després d'un període de mancança de forces per posar-me a escriure davant la gran quantitat d'informació rebuda, he llegit els materials orientadors i he començat a redactar.

L'estructura d'aquest TFC ha estat dissenyada en funció del model proposat als materials orientadors. Després he traspassat tot el que ja havia escrit en LRH durant el semestre anterior. He mantingut un únic esborrany principal durant tot el TFC per anotar en un color distintiu tot el que quedava per enllestir. A la vegada que feia les transcripcions de les entrevistes posava les idees en ordre als apartats corresponents. Després he donat forma als paràgrafs. He hagut d'esperar als resultats de les eleccions autonòmiques del 27 de març de 2007 per enllestir els indicadors més adients. Posteriorment he integrat les estadístiques a la secció corresponent. Amb l'anàlisi enllestit, he fet un lectura en profunditat per extreure'n la conclusió i preparar la introducció. Després he realitzat els ajustaments finals a la resta de seccions.

He viscut tres moments cabdals al llarg del procés de recerca. El primer lloc, la decisió de la pregunta inicial era molt important perquè d'això depenia el desenvolupament del treball. En segon lloc, ha estat decisiva la meva capacitat d'avançar tot sol durant el semestre de LRH; el fòrum de l'aula no era gaire participatiu; m'havia endarrerit molt amb les pràctiques i la consultora tenia problemes personals que l'havien apartat de l'activitat a la UOC. En tercer lloc, la concentració i l'esforç personal durant el darrer mes del TFC m'han fet possible enllestir el treball a temps.

Durant la investigació m'he trobat amb diverses dificultats. Primer de tot, m'ha costat molt adonar-me que el TFC no és un assaig personal, sinó un procés de recerca en el qual, necessàriament, he de consultar bibliografia externa i he de fer un treball de camp. Abans tenia la idea i la pretensió que podia plantejar el TFC com un recull de tot el que havia estudiat durant la carrera d'Humanitats. També m'ha costat molt acotar la pregunta inicial i he manejat un enunciat provisional fins a les darreres setmanes. Vet aquí les versions més destacables de totes les que han passat pel meu cap:

- Què és allò que en la societat actual provoca desafecció humana i dificulta la convivència global?
- La desafecció política: desvinculació actual amb el sistema democràtic en la societat del benestar

- La desafecció política: desvinculació actual amb el sistema democràtic en territori espanyol i en altres espais europeus
- La desafecció política: desvinculació dels ciutadans amb la classe política a Palma i Madrid
- La desafecció política: desvinculació dels ciutadans amb el sistema democràtic a Palma i a Madrid
- La desafecció política: desvinculació amb el sistema democràtic dels ciutadans a Palma de Mallorca

A més, he tingut dificultat per establir un marc teòric adient. No ha estat fàcil trobar documentació sobre desafecció política i molt menys en el territori seleccionat. Se m'ha fet feixuc nedar sobre massa informació escaient sense estar directament relacionada amb l'assumpte tractat. A més m'ha semblat molt difícil trobar informació actualitzada, sobretot estadístiques. Personalment, posar-me en marxa m'ha costat molt; fins i tot, he pensat en *deixar córrer* el semestre moltes vegades. Finalment, m'he adonat que al semestre següent em trobaria a la mateixa situació.

Ha estat molt útil la consulta del fons bibliogràfic de la UOC, sobretot pel que fa al material digital. També he trobat de gran utilitat les estadístiques i els estudis del CIS. El fet de coincidir les eleccions autonòmiques amb la redacció del TFC m'ha permet trobar estadístiques relatives als ciutadans de Palma de Mallorca força adients.

A continuació exposo la meva opinió sobre l'experiència del TFC. Pel que fa a la pregunta inicial, m'hagués agradat començar a plantejar-me el TFC un semestre abans de LRH. Crec que és necessari començar LRH amb una idea molt més madura sobre la qual desenvolupar la recerca. Això és podria demanar com un requisit imprescindible abans de matricular-se a LRH i es podria coordinar a través del tutor d'estudis. El fòrum de l'aula no m'ha servit pràcticament de res, només per adonar-me que la resta dels estudiants estaven tan perduts com jo. Les intervencions dels companys per ajudar-me en la meva recerca han estat pràcticament nul·les. El consultor del TFC ha animat molt i ha estat prou positiu amb la forma de fer els comentaris. Tanmateix, hauria estat més agraït amb un seguiment molt més individualitzat. Considero convenient una modificació del seguiment dels estudiants. Penso en un rol de *coach* (entrenador personal), en què el consultor es comunica individualment amb l'estudiant almenys un vegada cada setmana. Això permetria fer un seguiment molt més pròxim del desenvolupament de la recerca i posar terminis de lliurament, amb certa flexibilitat, de cada apartat del TFC. Entre tots dos farien una planificació i un seguiment per objectius.

Ja per finalitzar, el TFC ha estat una experiència positiva de superació personal. Sobretot durant el darrer mes, he hagut de lluitar contra la por de no arribar-hi, la mandra i l'actitud de "no puc". És una qüestió de no donar-li més voltes i de posar-s'hi.